

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**POSTOJE ŽÁKŮ 8. AŽ 9. TŘÍDY ZŠ K UŽÍVÁNÍ
NÁVYKOVÝCH LÁTEK A K ZÁŠKOLÁCTVÍ**

Janet Bělová

vedoucí práce: Mgr. Michaela Titmanová

PRAHA 2016

Prague College of Psychosocial Studies

**THE ATTITUDES OF THE 8TH AND 9TH GRADE
STUDENTS TO THE USE OF ADDICTIVE SUBSTANCES
AND TRUANCY**

Janet Bělová

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Michaela Titmanová

PRAHA 2016

Anotace:

Bakalářská práce se zaměřuje na postoje žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví. Teoretická část shrnuje poznatky, které se týkají postojů a vývojového období, v kterém se žáci nacházejí. Dále čtenáře seznamuje s problematikou užívání návykových látek a záškoláctví. Praktická část se zabývá kvantitativním výzkumem postojů prostřednictvím dotazníkového šetření. Hlavním cílem je zjistit, jestli spolu souvisí postoje žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek s postoji k záškoláctví a samotným chováním žáků, které je též předmět zkoumání.

Klíčová slova: postoje, užívání návykových látek, záškoláctví, vývojové období žáků 8. až 9. třídy ZŠ, výzkum

Abstract:

This bachelor thesis focuses on the attitudes of the 8th and 9th grade students to the use of addictive substances and truancy. The theoretical part summarizes information which concerns the attitudes and the developmental period, in which the students are. The bachelor thesis informs the reader about the problem of the substance abuse and truancy. The practical part concerns the quantitative research of the attitudes through the questionnaire. The main aim is to find out if the attitude of the students to the substance abuse is connected with the attitude to truancy and with the behaviour of the students, which is also the research subject

Keys words: attitudes, the substance abuse, truancy, the developmental period of the 8th and 9th grade students, research

Prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a použité zdroje jsem uvedla v seznamu literatury.

V Praze, dne:

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování:

Ráda bych poděkovala mojí vedoucí Mgr. Michaele Titmanové za její ochotu, trpělivost, vstřícný, odborný přístup a věcné připomínky v průběhu celého zpracování mojí bakalářské práce. Dále také panu Doc. PhDr. Karlovi Hnilicovi, CSc. za odborné konzultace, pomoc s metodologií a zpracováním dat mého výzkumu.

OBSAH

ÚVOD	9
-------------------	----------

I TEORETICKÁ ČÁST.....**11**

1 POSTOJE	11
1.1 Utváření postojů.....	11
1.2 Funkce postojů.....	12
1.3 Změna postojů.....	13
1.4 Měření postojů.....	14
2 VÝVOJOVÉ OBDOBÍ ŽÁKŮ 8. AŽ 9. TŘÍDY ZŠ	16
2.1 Období dospívání (adolescence).....	16
2.2 Dospívání z pohledu různých teorií.....	17
2.2.1 Psychoanalýza.....	17
2.2.2 Psychosociální teorie.....	17
2.2.3 Teorie sociálního učení.....	18
2.3 Vývoj v období dospívání.....	18
2.3.1 Vývoj poznávacích procesů a pozornosti.....	18
2.3.2 Emoční vývoj.....	19
2.3.3 Vývoj socializace, sociální skupiny.....	20
3 UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK	22
3.1 Dělení návykových látek.....	22
3.2 Příčiny užívání návykových látek.....	24
3.3 Prevence užívání návykových látek.....	25
4 ZÁŠKOLÁCTVÍ	27
4.1 Dělení záškoláctví.....	27

4.2 Příčiny záškoláctví.....	28
4.3 Prevence a způsoby řešení záškoláctví.....	30
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
5 VÝZKUM - POSTOJE ŽÁKŮ 8. AŽ 9. TŘÍDY ZŠ K UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK A K ZÁŠKOLÁCTVÍ.....	33
5.1 Výzkumné otázky.....	33
5.1.1 Hlavní výzkumná otázka.....	33
5.1.2 Další výzkumné otázky.....	33
5.2 Hypotézy.....	34
5.2.1 Hlavní výzkumná hypotéza.....	34
5.2.2 Další výzkumné hypotézy.....	34
5.3 Cíle výzkumu.....	34
5.4 Realizace výzkumu.....	35
5.4.1 Průběh zadávání, moje postřehy a poznatky.....	36
5.5 Výzkumný vzorek.....	38
5.6 Výzkumná metoda.....	38
5.7 Způsob sběru dat.....	39
5.7.1 Použité pojmy v dotazníkovém šetření.....	41
5.8 Interpretace výsledků, testování hypotéz.....	41
5.8.1 Pohlaví respondentů – vyhodnocení otázky č. 1.....	41
5.8.2 Testování hlavní výzkumné hypotézy.....	42
5.8.3 Testování dalších výzkumných hypotéz.....	47
5.9 Vyhodnocení doplňujících otázek.....	50
5.10 Shrnutí.....	54
DISKUZE.....	56
ZÁVĚR.....	57
SEZNAM LITERATURY.....	59
PŘÍLOHY.....	1

ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na postoje žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví. Toto téma jsem si zvolila, jelikož mě zajímá problematika rizikového chování ve školním prostředí. Škola je místem, kde se dítě vzdělává, rozvíjí se jeho osobnost, schopnosti a dovednosti. Dítě se zde setkává s dospělými, kteří by mu měli jít příkladem. Současně se socializuje se svými vrstevníky, kteří na něho mohou mít pozitivní i negativní vliv. Kromě toho se děti ve škole učí dodržování určitých pravidel. Proto jsem se ve své práci zaměřila na žáky 8. až 9. třídy ZŠ, kteří v tomto věku (13-15 let) začínají s pravidly bojovat výrazněji než v nižších ročnících. Zároveň častěji experimentují a zkouší nové věci, mezi které patří i první pokusy užití návykových látek. S postupem do vyšších ročníků se nároky, které škola klade na žáky, stále zvyšují, což pro ně bývá zatěžujícím a stresujícím faktorem. Žáci pak občas mívají potřebu před touto skutečností utíkat, ať už ze strachu, z pohodlnosti nebo jen proto, že se takto chovají někteří kamarádi. Samotné záškoláctví je pak projevem celkového negativního vztahu a postoje ke škole, což může zvyšovat riziko užívání návykových látek.

Tyto dva typy rizikového chování jsem zvolila proto, abych poukázala na jejich případnou souvislost, která se může promítnout v postojích dětí k nim. Užívání návykových látek považuji za velký problém, který se často objevuje již v tomto věku, ve kterém děti získávají první zkušenosti s legálními i nelegálními látkami, což může do budoucna negativně ovlivnit jejich život ve všech sférách. Existují již různé studie na návykové látky, rozšiřují se preventivní programy, ale přesto se s užíváním návykových látek u žáků stále setkáváme. Proto bych i já sama ráda přispěla svými poznatky k rozvíjení prevence v této oblasti. Co se týče záškoláctví, tak si sama pamatuji několik jedinců, kteří již v 8. a 9. třídě začali chodit pravidelně za školu a i já sama jsem to v tu dobu vyzkoušela. Vzhledem k tomu, že jsem navštěvovala osmileté gymnázium, zajímalo mě tedy, jak jsou na tom děti se záškoláctvím o několik let později a to i na klasických základních školách ve městě či na vesnicích. Zároveň se již čtvrtým rokem věnuji trenérské činnosti, při které jsem se již s užíváním návykových látek u dospívajících setkala a musela jsem tento fakt řešit. Mimo jiné by

mě do budoucna zajímala práce s dětmi v pedagogicko - psychologických poradnách či na pozici školního psychologa, který se těmito problémy zabývá.

Každé problémové chování z něčeho pramení. Z tohoto důvodu se ve své práci zaměřuji hlavně na postoje, které lidé často vyjadřují právě prostřednictvím svého chování. Jestli se toto dá aplikovat na rizikové chování jako je užívání návykových látek a záškoláctví, tím se budu zabývat v praktické části práce.

V následující teoretické části blíže specifikuji, co to jsou postoje, jak se utváří, jaké jsou jejich funkce a způsoby měření. Podíváme se na charakteristiku vývojového období žáků 8. až 9. třídy ZŠ. Dále se seznámíme s problematikou užívání návykových látek a záškoláctví. S jejich členěním, příčinami, možnou prevencí a léčbou z pohledu psychologa.

Ve výzkumné části si kladu za hlavní cíl zjistit, zda existují u žáků 8. až 9. třídy ZŠ souvislosti mezi jejich postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli sami někdy vyzkoušeli nějakou návykovou látku nebo byli za školou. Předpokládám, že žáci z 8. až 9. třídy ZŠ, kteří mají kladný postoj k užívání návykových látek, tak mají kladný postoj k záškoláctví a zároveň sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou.

Účelem mojí práce je pak dle výsledků přispět k lepší prevenci těchto dvou typů rizikového chování na jednotlivých školách, kde byl výzkum proveden. K tomu by měla napomoci znalost postojů dětí k užívání návykových látek a k záškoláctví. Dalším mým důležitým záměrem je zjistit, jestli existují rozdíly v postojích u chlapců a u dívek či rozdíly v závislosti na tom, jaký typ školy či třídy žáci navštěvují.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 POSTOJE

Téma postojů se stalo na začátku 20. století hlavní kategorií sociální psychologie. Prostřednictvím postoje vyjadřujeme náš hodnotící vztah k určitému objektu. Dáváme jím najevo, co je pro nás přednější nebo co naopak nemáme rádi (Výrost a Slaměník, 2008). Objekty se nám jeví jako žádoucí a nežádoucí, dobré nebo špatné, morální nebo nemorální, pravdivé či nepravdivé a podobně (Nakonečný, 2009).

Všeobecně se předpokládá, že poznáním postojů člověka můžeme usuzovat předpoklady o směrech jeho budoucího chování (Výrost a Slaměník, 2008). Ovšem například již LaPierre říká, že mezi postoji a jednáním může existovat nesoulad (cit. dle Nakonečného, 2009, s. 239).

Z několika provedených výzkumů se potvrdilo, že nesoulad mezi postoji a chováním je znatelný, když je zřejmé, že by člověku za jeho chování, které by odpovídalo postoji, hrozil trest. Postoje jsou tedy konzistentní se způsoby jednání dle toho, jak to daná situace dovoluje (Nakonečný, 2009). Zda existuje soulad mezi postoji a chováním žáků 8. až 9. třídy ZŠ i u postojů k užívání návykových látek a k záškoláctví, to jsem zjišťovala v praktické části bakalářské práce.

1.1 Utváření postojů

Postoj se utváří ze **3 složek** neboli komponent – **kognitivní, emotivní a konativní**. U kognitivní komponenty záleží na tom, jak člověk o objektu svého postoje smýšlí, co o něm ví. Emotivní (afektivní) komponenta obsahuje ty emoce, které v nás daný objekt vyvolává, zároveň tato komponenta určuje intenzitu postoje a to od extrémně pozitivního přes neutrální až k extrémně negativnímu. Poslední

konativní komponenta vyjadřuje snahu člověka chovat se určitým způsobem vůči objektu postoje (Nakonečný, 2009).

Abychom mohli vyjadřovat vztah k hodnotám prostřednictvím postoje, musíme se také ve světě těchto hodnot orientovat, což se učíme již od dětství. Dítě neustále získává zkušenosti procesem učení, v kterém se učí ve dvou rovinách rozeznávat, co je dobré a špatné. V rovině společensko - normativní, do které patří to, co za dobré a špatné pokládá sociální a kulturní prostředí a v rovině subjektivní, do které se zahrnuje to, co dítě samo považuje za dobré nebo špatné na základě vlastní zkušenosti. Zde vyčnívá již zmiňovaná emocionální zkušenost, která odpovídá odměnám a trestům. To za co je dítě potrestáno, je přirozeně špatné. Dítě či dospívající si tak postupně vytváří systém apetencí a averzí a s tím spojený celkový kognitivní obraz o světě, který zahrnuje systém subjektivních významů objektů, vlastních činností a vztahů mezi nimi (Nakonečný, 2009).

1.2 Funkce postojů

Katz dělí funkce postojů za prvé na **instrumentální, adjustační nebo utilitární funkci**. Pozitivní postoje jsou v tomto případě asociovány s odměnami, negativní postoje s tresty nebo jejich očekáváním. Další je **ego – defenzivní funkce** postoje, která má za úkol chránit integritu osobnosti tím, že například redukuje úzkost či podceňuje negativní vlastnosti, které si jedinec připisuje. Zároveň ho chrání před uznáním nepříjemností o jeho chování či vlastnostech. Další funkcí je tzv. **hodnotově expresivní funkce**, prostřednictvím které jedinec může vyjádřit své postoje tím, že je zrealizuje například v náboženství či politice, což pro něho může být uspokojivé a potvrzovat to jeho sebehodnocení. Poslední složkou je tzv. **kognitivní funkce**, která vypovídá o tom, že člověk má tendenci uspořádat si poznatky o světě, chápat smysl událostí, vyznat se v sobě, což se projevuje i ve vytváření postojů, které spojují funkci kognitivní se subjektivním významem poznatků (cit. dle Nakonečného, 2009, s. 248 – 249).

Katz dále dělí subjektivní význam postojů centrálních a postojů periferních. Centrální vypovídají o vztazích člověka s významnými objekty (rodina, zaměstnání a podobně). Periferní vyjadřují méně významné objekty (kupříkladu vztah k americké

politice). Z toho vyplývá, že pro každého člověka mají význam jiné objekty a tyto významy pak zakládají funkce postojů (cit. dle Nakonečného, 2009, s. 249).

1.3 Změna postojů

Postoje se mění vždy v závislosti na situaci a na momentálním psychickém rozpoložení jedince (Nakonečný, 2009).

Jak zmiňuje Výrost a Slaměník (2008), tak mnozí autoři uvádějí, že při změně postojů se za hlavní prostředek změny považuje **persvaze** neboli přesvědčování. Předmětem zkoumání se stávají proměnné komunikačního procesu, mezi které patří například zdroj informace (komunikátor), obsah persvazivní informace, kanál informace, příjemce a cíl nebo určovatel informace. Dále také proměnné, kterými musí člověk projít, aby dosáhl změny postoje. Mezi ně patří pozornost, porozumění, přijetí, podržení a konání. Třetí skupinou jsou vnitřní a strukturální komponenty postoje.

U zdroje informací záleží na charakteristikách toho, kdo informaci podává. Záleží například na tom, jaký vliv má komunikátor, jaký může vyvinout nátlak nebo to, jak je zdroj přitažlivý pro ostatní posluchače, u kterých působí na změnu postoje (Výrost a Slaměník, 2008).

U obsahu informace záleží na emocionální a racionální složce sdělení. Při emotivně podávané zprávě je cílem vyvolat silnou emocionální odezvu a tím změnit postoj. Z výzkumů vyplývá, že lze jednodušeji provést změnu postoje vyvoláním negativní emoce v člověku. Jako účinný se tento postup ukázal u změny postoje ke zdraví, životnímu prostředí, dopravě a nebezpečí na silnicích. Zdůraznění racionální složky se ukázalo jako vyhovující spíše u více vzdělaných jedinců (Výrost a Slaměník, 2008).

U informačního kanálu Petty a Cacioppo objevili, že na změnu postoje má největší vliv osobní zkušenost komunikátora s informací, kterou podává (cit. dle Výrosta a Slaměníka, 2010, s. 139). Hovorová forma podání informace má též větší vliv na změnu postoje, než písemná, která ovšem dosahuje vyšší míry porozumění (Výrost a Slaměník, 2008).

Pokud je příjemce informace osobně zainteresovaný, tak se jeho postoj nemění, když se jedná o mírnější argumenty. Ovšem když se argumenty dávají

zřetelně najevo, tak u takových osobnostně zainteresovaných jedinců dochází k rychlé změně postoje, jak říkají Leippe a Elkin, Petty a Cacioppo. Dále McGuire uvádí, že vliv na změnu postoje je vyšší u žen, protože snadněji přijímají sdělené informace. Zároveň říká, že po týdnu zmizí efekt navozené změny postoje u 40% a po 6 týdnech v 60% případů. Také přišel na to, že když osoby předem připravíme na to, že bude někdo chtít změnit jejich postoj, tak jsou mnohem více odolnější v udržení si toho svého (cit. dle Výrosta a Slaměníka, 2008, s. 140).

Mimo jiné také Festinger (1957) svojí teorií **kognitivní disonance** poukázal na možné změny postojů a chování. Disonance nastává, když se jedinec nechová v souladu se svými postoji. Tato situace mu je nepříjemná a proto se jí snaží vyhnout, zredukovat disonanci. Přikloní se kupříkladu k názoru, s kterým dříve nesouhlasil.

1.4 Měření postojů

Nepřímo lze postoje měřit tím, že uvedeme člověka do nějaké situace, v které pak pozorujeme jeho chování, z kterého pak můžeme usuzovat, jaký má postoj. Podobně můžeme usuzovat o postoji prostřednictvím fyziologické tělesné reakce - tepová frekvence (Ayers a de Visser, 2015).

Pro přímé měření postojů se používají bodovací škály jako je Likertova škála nebo Osgoodův sémantický diferenciál (Machková, 2006). Likertova škála se zaměřuje na směr postoje (souhlasím x nesouhlasím), ale i na jeho sílu, jak moc je dotyčný pro daný výrok či není. Měla by se skládat z pozitivně a negativně laděných výroků. Na této škále se vyskytují možnosti naprosto souhlasím, spíše souhlasím, nevím, spíše nesouhlasím, vůbec nesouhlasím. Respondent má za úkol vždy jednu zaškrtnout (Ayers a de Visser, 2015). Využití Likertovy škály v praxi si ukážeme v praktické části této práce.

Dále se využívá pro přímé měření tzv. sémantický diferenciál. Zde respondent u daného výroku (př. eutanazie) posuzuje dvojici protikladných pojmů. Například špatná x dobrá. Špatná je vyjádřena záporným číslem př. - 2 a dobrá je vyjádřena číslem +2. Hodnoty -1,0,1 mohou respondenti zaškrtnout opět podle toho, do jaké míry souhlasí s tím, že eutanazie je špatná nebo dobrá. Platí zde čím vyšší číslo, tím kladnější postoj (Ayers a de Visser, 2015).

Z této kapitoly vidíme, že vytváření příznivého či negativního postoje souvisí se systémem odměn či trestů, což se může například projevovat u dospívajících, kteří mohou být v problematických vrstevnických skupinách odměňováni přátelstvím, což může ovlivňovat jejich postoje právě i k užívání návykových látek či k záškoláctví.

2 VÝVOJOVÉ OBDOBÍ ŽÁKŮ 8. – 9. TŘÍDY ZŠ

V této kapitole se zaměříme na vývojové období žáků 8. až 9. třídy ZŠ z toho důvodu, abychom si více přiblížili hlavně psychické změny, změny myšlení a vztahů v tomto období, v kterém žáci mohou začít inklinovat k užívání návykových látek či k záškoláctví, což u nich může mít dopad na vznik a rozvoj závislosti nebo výrazně ovlivnit jejich budoucí vzdělání a životní úroveň, jak bude následně řečeno v dalších kapitolách.

2.1 Období dospívání (adolescence)

Jedná se o přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí trvající od 10 do 20 let. V tomto období se proměňuje osobnost dítěte (žáka) v somatických, psychických i sociálních oblastech. Změny v tomto životním období jsou primárně podmíněny biologicky, ale ovlivňují je také významně další psychické a sociální faktory (Vágnerová, 2005).

Vágnerová (2005) rozděluje ranou a pozdní adolescenci. Žáky 8. až 9. tříd ZŠ můžeme zahrnout pod ranou adolescenci neboli pubescenci, což je přibližně věk od 11 do 15 let. Langmeier a Krejčířová (1998) specifikují období pubescence na fázi prepuberty (11 – 13 let) a na fázi vlastní puberty (13 – 15 let), v které se nachází žáci 8. až 9. tříd ZŠ. Tato fáze trvá u jedinců do dosažení jejich reprodukční schopnosti. U dívek zpravidla 1 – 2 roky po prvních menzes a u chlapců po dokončení hlavních sekundárních pohlavních znaků (Langmeier a Krejčířová, 1998).

S tímto vývojovým obdobím se pojí potřeba jistoty a citové akceptace. Úkolem je dosažení nové přijatelné pozice ve světě a tím i potvrzení určité jistoty, kterou v dětství poskytovala rodina. Pokud byl již v prvních letech života položen základ trvalejší jistoty, pak představují proměny spojené s tímto obdobím jen dočasný problém (Vágnerová, 2005).

Žáci v tomto věku především hledají sami sebe a hodně experimentují. Často je lákají věci, které ještě nikdy nezkusili, jsou pro ně nějak zajímavé nebo dokonce

zakázané. Potvrzují si tím svojí vlastní nezávislost. Mnohdy něco zkusí a vzápětí zjistí, že už to nikdy nechtějí, což bývá například u některých návykových látek, jak můžeme vidět ve výzkumné části této práce.

2.2 Dospívání z pohledu různých teorií:

2.2.1 Psychoanalýza

Hlavní význam v tomto období má dle psychoanalýzy pohlavní dozrávání, které je spojené s nastupující sexuální aktivitou. Dle zakladatele psychoanalýzy S. Freuda je období dospívání označeno jako tzv. genitální fáze. Dochází k novému oživení sexuálního pudu. Incestní zaměření je překonáno. Objektem potenciačního uspokojení již není rodič, ale dívka nebo chlapec. Zpočátku je slasti dosahováno prostřednictvím autoerotických aktivit, ale postupně se rozvíjejí sexuálně zaměřené vztahy k druhým lidem. Hlavním cílem je odpoutat se ze závislosti na rodičích, z vazby hlavně sexuálního charakteru (Vágnerová, 2005).

Dle Anny Freudové (2006) je pro období dospívání charakteristický růst pudových tendencí a následné narušení osobnostní rovnováhy. V tomto období se objevují dva obranné mechanismy intelektualizace a asketismus, které pomáhají kompenzovat problémy dospívání. Intelektualizace, prostřednictvím které se transformuje sexuální puzeň, se projevuje zvýšeným zájmem o umění, různé teorie či filosofické debatování. Asketismus je typický potlačením pudů a vysokou sebekontrolou. Jedná se o tzv. nepřátelství mezi Já a pudem. Adolescent pak může odmítat potravu, rezignovat na krásu, líbivé oblečení, ochranu před chladem, v extrémních případech dokonce zadržuje defekaci či močení. To vše z toho důvodu, aby se hned nepodroboval svojí potřebě.

2.2.2 Psychosociální teorie

Psychosociální teorie posuzují dospívání z hlediska vztahu mezi vyrovnáváním se s proměnami danými dozráváním a sociálními podmínkami, které je mohou pozitivně i negativně ovlivňovat. Dle Eriksonova modelu epigenetického vývoje lidské osobnosti se vývojové fáze hodnotí podle určitého vývojového úkolu a

rizik jeho případného nenaplnění. Dospívání se vyznačuje hledáním vlastní identity. Významně se mění a rozvíjí sebepojetí. Dospívající usiluje o sebevymezení. Nastává boj s nejistotou a pochybnostmi o sobě samém. Charakteristické je hledání odpovědí na existenciální otázky, odmítání konvencí a tradic. Erikson též klade důraz na osamostatnění od rodiny, ale především po psychosociální stránce (Vágnerová, 2005).

2.2.3 Teorie sociálního učení

Macek a Gullota a kol. říkají, že teorie sociálního učení pokládají důraz na využití možnosti rozvíjet schopnosti a dovednosti v období dospívání. Adolescent získává během dospívání nové role, mění se jeho životní prostor, který se postupně rozšiřuje (cit. dle Vágnerové, 2005, s. 323).

2.3 Vývoj v období dospívání

2.3.1 Vývoj poznávacích procesů a pozornosti

Piaget (1999, 1970) nazval období rané adolescence jako stádium formálních logických operací. V tomto stádiu postupně mizí závislost na konkrétní realitě. Dospívající je již schopen uvažovat hypoteticky o různých možnostech a to i o těch, které nejsou reálné.

Postupně si tedy dospívající osvojuje **abstraktní způsob myšlení**, který je význačný právě nezávislostí na konkrétní realitě. Formální logické operace můžeme nazývat i jako **hypoteticko – deduktivní myšlení**. Jde o přesah poznávání do oblasti, kterou nemůžeme přímo pozorovat. Na úroveň přesahující naše obvyklé dílčí zkušenosti. Projevuje se schopností aplikovat obecné pravidlo. Jako nedostatek se u dospívajících projevuje neschopnost přesněji diferencovat. V rané adolescenci mají ještě všechny možnosti, o kterých jedinec uvažuje stejnou hodnotu (Vágnerová, 2005).

Dále se rozvíjí induktivní uvažování. Dospívající dovedou svoje poznatky zobecňovat. Jsou schopni vymezit nadřazenou kategorii pro dvě abstraktní dvojice (př. čísla, obecné pojmy). Dochází k rozvoji metakognice. Dospívající dokážou

odhadnout svoje schopnosti a dovednosti. Úsudek v tomto období bývá často emocionálně zatížen (Vágnerová, 2005).

Mimo jiné se rozvíjí schopnost interpretovat pozorované výsledky v kontextu logicky možných závěrů a také pružnost myšlení. V souvislosti se způsobem nového uvažování dochází ke změně vztahu k časové dimenzi. Oproti mladšímu školnímu věku nabývá na významu budoucnost. Jedinci mívají různé úvahy o minulosti a budoucnosti, s kterou je spojena nejistota. Tudiž se snaží uspokojit svojí potřebu bezpečí a zároveň také seberealizace (Vágnerová, 2005).

Dospívající dokáže také myslet o myšlení nebo si utvářet soudy o soudech. Zvládá aplikovat logické operace nezávisle na obsahu soudů, aniž by znal jejich přesný význam. Tento nový způsob myšlení ovlivňuje postoj dospívajícího k celému světu a k lidem. Objevují se častěji mravní soudy. Jedinec se na sebe dokáže podívat jakoby zvenku a analyzovat či kriticky posuzovat svoje myšlenky a pocity (Langmeier a Krejčířová, 1998).

Výše uvedené teoretické poznatky potvrzují schopnost žáků 8. až 9. třídy ZŠ uvažovat o užívání návykových látek a o záškoláctví, jelikož už umí na problém nahlédnout z venčí, představit si jej a na základě toho pak vyjádřit i svoje postoje, které jsou předmětem zkoumání mého výzkumu.

Dospívající také lépe ovládají svojí pozornost. Využívají různé strategie na její zaměření a udržení (Vágnerová, 2005). Narůstání stálosti pozornosti u pubescentů je podmínkou pro rozvoj jejich zájmů. Obecná výběrovost zájmů se vztahuje k věku 13 let (Marhounová, 1996).

Zde vidíme, že již v 8. třídě je důležité, aby se žáci věnovali aktivitám, které je budou bavit, což je důležité pro preventivní opatření zvláště u užívání návykových látek, jak se dočteme v dalších kapitolách.

2.3.2 Emoční vývoj

Emoční vývoj je spojený s hormonální proměnou, která má vliv na změny v oblasti citového prožívání. Emoční reakce dospívajícího jsou nápadnější, ve vztahu k vyvolávajícím podnětům jsou méně přiměřené. Emoční ladění je kolísavé. Citové prožitky jsou intenzivní, ale spíše krátkodobé. Sami dospívající si nejsou schopni vysvětlit příčinu proměn svých nálad a bývají z toho často překvapení, vnímají to jako

něco obtěžujícího. Reagují podrážděně, rozmrzele. Mají nízkou frustrační toleranci, jsou přecitlivělí. Jejich subjektivní obraz světa je jiný, změnil se jeho vnitřní význam.

S emočními reakcemi souvisí zhoršení nálady a výkyvy v chování. Jedinec se pak navenek může projevovat větší impulzivitou a špatným sebeovládáním.

V tomto věkovém období dospívající nad vším více přemýšlí, díky vývoji myšlení svoje pocity analyzují a věnují jim mnohem větší pozornost, než tomu bylo dříve. Objevuje se **emoční egocentrismus**. Dospívající mají pocit, že nikdo nemá tak silné a výjimečné prožitky jako oni. Někdy se obávají nepochopení, výsměchu, stydí se. Charakteristická je také uzavřenost, nechť projevovat svoje city navenek. Ubývá infantilní otevřenost, která byla typická pro nižší vývojová období (Vágnerová, 2005).

Dospívající používají různé obranné strategie, jak se s tímto obdobím a negativními prožitky vyrovnávají. Například tzv. mechanismus kyvadla (Říčan, 1990). Jde o to, že pubescent se ještě občas uchyluje k dětskému chování či infantilnímu způsobu řešení situace (dětské hry). Dále může dojít k dočasné regresi na nižší vývojové stádium nebo úniku do fantazie a odpoutání od reality (Vágnerová, 2005).

2.3.3 Vývoj socializace, sociální skupiny

Pro pubescenta se mění vztahy s dospělými i s vrstevníky. Odmítá podřízené postavení formálním autoritám jako jsou rodiče a učitelé. Tuto roli přijme pouze pokud si myslí, že si to dotyčný zaslouží. O názorech a rozhodnutích autorit se snaží diskutovat a prosadit si svůj názor, což mu potvrzuje hodnotu jeho vlastních schopností a dává opět pocit jistoty. Pubescent bývá netolerantní k dospělým. Klade důraz na spravedlnost a rovnoprávnost ve smyslu, že určitá pravidla musí dodržovat všichni. Odsuzování vrstevníků probíhá ve stejné míře, jen není tolik nápadné. Nejvíce kritičtí jsou ovšem pubescenti sami k sobě (Vágnerová, 2005).

Zároveň dochází k odmítání doposud respektovaných norem. Co se týče školních pravidel, tak ty jsou akceptovaná jako daná. Žáci v tomto věku berou školní pravidla tak, že s nimi nemohou nic dělat, takže jen potřebují, aby to ve škole nějak vydrželi. Zároveň se zde objevuje typická norma tzv. neochota brát školu příliš vážně (Vágnerová, 2005).

Pro rozvoj pubescenta jsou důležité sociální skupiny:

- **rodina**, která je stále důležitým sociálním zázemím, i když se od ní pomalu odpoutává a osamostatňuje se. Rodič je partnerem, vůči kterému se může pubescent vymezovat.
- **škola**, která je významná z hlediska budoucího sociálního zařazení. Zlomové a pro sociální růst důležité je ukončení povinné školní docházky, volba dalšího profesního zaměření a získání občanského průkazu.
- **volnočasové aktivity**, které mají vliv na sociální zařazení pubescenta a na rozvoj jeho schopností a dovedností. Můžou se stát prostředkem kompenzace negativního vlivu rodiny či školy.
- **vrstevnická skupina**, která stále nabývá na hodnotě. Pubescent se s touto skupinou identifikuje. Stává se pro něho zdrojem emoční a sociální opory. U pubescenta dochází k rozvíjení přátelských vztahů, později prvních lásek. Stává se členem první party, která má svého vůdce (Vágnerová, 2005). Pro pubescenty jsou charakteristické skupiny vrstevníků stejného pohlaví. Mluvíme zde o tzv. **skupinové izosexuální fázi**. Skupiny vznikají již dříve, ale nyní jsou stabilnější, opačné pohlaví je silně odmítáno. Dívky chápou chlapce jako hrubé, chlapci dívky naopak jako ufnukané. Zpravidla je skupina chápána jako nutný a kladný socializační činitel, ale může působit i tyranizujícím vlivem (Marhounová, 1996). Dle Langmeiera a Krejčířové (1998) se mění spíše vnější způsoby chování dospívajícího, ale základní hodnoty a morální postoje přejaté z rodiny si jedinec ponechává. Skupina vrstevníků má pak spíše zpevňovací roli těchto hodnot a postojů.

Nové role mohou potvrzovat sebevědomí, ale také mohou být pro pubescenta zatěžující (Vágnerová, 2005).

3 UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK

Ve svém výzkumu zkoumám postoje k návykových látkám, proto se v této kapitole zaměříme na samotné chování - užívání návykových látek u dospívajících ve věku 13 – 15 let, v kterém se mohou odrážet postoje žáků k této problematice. Nejdříve se seznámíme s pojmem návyková látka neboli droga a rozebereme si jedno ze základních dělení, kterým jsem se řídila i v praktické části. Na základě výsledků mého výzkumu popíši legální návykové látky, které jsem uváděla v poznámkách v dotazníku. Z nelegálních návykových látek popíši marihuanu, která se ukázala v mém výzkumu jako jediná příležitostně či častěji užívaná nelegální návyková látka.

Dále se podíváme na příčiny užívání návykových látek a prevenci, v které najdeme podstatné informace pro školu a další dospělé, kteří se dostávají s žáky do kontaktu. O další léčbě se již nezmiňuji, jelikož nespadá pod kompetenci školy.

3.1 Dělení návykových látek

Droga: „je chemická nebo přírodní látka, která mění tělesný nebo duševní stav člověka.“ (Nešpor a Csémy, 1992, s. 47).

V rámci sociokulturního prostředí dělíme látky z hlediska jejich legality, což vychází právě z historických a sociokulturních souvislostí, než lékařských či neurologických zjištění. V dnešní době již mnozí psychofarmakologové upozorňují, že kupříkladu alkohol je stejně nebezpečný jako ostatní tzv. tvrdé drogy (Fischer a Škoda, 2014). Můj výzkum byl proveden v ČR, tudíž se řídím zákonem č. 273/2013 Sb. o návykových látkách (Ministerstvo zdravotnictví České republiky, 2010).

U legálních návykových látek se jedná o tabák, alkohol, léky, těkavé látky, ale také kofein (Rozdělení drog, 2016). Například závislost na tabáku či alkoholu způsobuje smrt mnohem častěji, než ostatní návykové látky (Fischer a Škoda, 2014).

Mezi nelegální návykové látky řadíme například marihuanu, hašiš, pervitin, heroin, kokain, extázi (Rozdělení drog, 2016). Užívání a obchodování s těmito

látkami je nezákonné. V některých zemích se řadí i alkohol, těkavé látky a některé léky také mezi nelegální návykové látky (Fischer a Škoda, 2014).

Alkohol

Užívání alkoholu je pro děti velmi ohrožující vzhledem k tomu, že jejich játra nejsou schopna odbourávat alkohol tak jako u dospělých, zároveň mají menší tělesnou hmotnost. Proto již malé množství alkoholu může způsobovat otravy. Při pravidelnějším užívání zvyšuje užívání alkoholu riziko jaterních onemocnění, onemocnění nervového, trávicího systému, způsobuje vysoký krevní tlak či duševní choroby (Nešpor a Csémy, 1992).

Tabák

Závislost na tabáku má počátky často již v dětství a dospívání. Odvykací potíže se projevují nervozitou, podrážděností či mírnou nespavostí. Zároveň dlouhodobější kouření tabáku může například způsobovat dýchací potíže (kašel, asthma), žaludeční a srdeční obtíže, v dospělém věku u mužů impotenci a u žen kouření v těhotenství může poškodit plod. Vážným důsledkem je rakovinové onemocnění plic či močového měchýře nebo dutiny ústí (Říčan a Krejčířová a kol., 2006).

Těkavé látky

Jedná se o organická rozpouštědla, která „čichají“ především dospívající. Již první užití může vést ke smrtelné otravě, při které dojde k zástavě srdce. Při delším užívání dochází k poškození jater, poruchám paměti, poškození mozku či krvetvorby. Závislost se projevuje lenivostí, zanedbáváním školních povinností. Dítě nejeví zájem a tyto látky zneužívá tam, kde se to vůbec nehodí, jelikož není schopný toto „čichání“ ovládat (Říčan a Krejčířová a kol., 2006).

Léky

Závislost může vznikat kupříkladu na tzv. tlumivých lécích a to především na těch, které obsahují barbituráty či na lécích ze skupiny benzodiazepinů. Tyto léky dospívající užívají především v kombinaci s alkoholem pro zesílení jeho účinku, což je velmi nebezpečné a život ohrožující. Samotná závislost na těchto lécích není u dětí

a dospívajících častá. Příznaky jsou podobné opilosti, ale z dechu není cítit alkohol (Říčan a Krejčířová a kol., 2006).

Marhuana

Řadíme ji mezi konopné látky. Marhuana se především kouří nebo se přidává do nápojů či cukrovinek. Nejúčinnější látkou z konopí je THC. Závislost se vytváří rychle především u dětí a dospívajících. Při dlouhodobějším užívání dochází k menší péči o zevnějšek, horšímu postřehu, podrážděnosti, zhoršení prospěchu, horší orientaci v prostoru a čase, vyššímu riziku rakoviny a mnoha dalším problémům. Velké riziko představuje pro uživatele s nemocným srdcem, vysokým krevním tlakem a pro psychicky labilní jedince nebo pro ty, kteří sami prodělali nebo někdo z jejich rodiny měl či má duševní poruchu (Říčan a Krejčířová a kol., 2006).

3.2 Příčiny užívání návykových látek

Dušek a Večeřová – Procházková (2015) uvádí mezi příčiny například zvědavost, potřebu uniknout samotě, chuť prožít něco nezvyklého, užívání návykových látek jako protest proti autoritě či jako motivaci pro dostání se do určité společnosti lidí.

Dále Radimecký (2006) uvádí jako hlavní příčinu užívání návykových látek u zdravých dětí a dospívajících touhu po dosažení povzneseného stavu. Mezi další praktické důvody řadí prozkoumání vlastního já, užívání návykových látek ke změně nálady (zbavení se strachu, úzkosti), k léčení nemoci, uniknutí nudě či beznaději, k dosažení lepší sociální interakce mezi lidmi, jelikož při společném užití drogy mohou jedinci strávit čas s druhými lidmi a popovídat si. Například u alkoholu je známo, že snižuje zábrany, což usnadňuje pohyb člověka ve společnosti. Dále lidé užívají návykové látky, protože tak mohou stejné situace prožít odlišně a to může být pro některé jedince lákavé. Mimo jiné dochází k užívání za účelem zvýšení fyzického či duševního výkonu. Dalším důvodem je potřeba zařadit se mezi vrstevníky či užití návykové látky jako prostředek pro ujištění se o vlastní identitě (např. dítě se stane součástí specifické skupiny, která se projevuje užíváním návykových látek).

Dále u dítěte dle Nešpora a Csémyho (1992) zvyšují riziko užívání návykových látek například duševní poruchy, poruchy chování, setkání se s drogou

v mladém věku, poškození mozku při porodu, úrazy hlavy, dlouhé bolestivé onemocnění, špatné zvládnání stresových situací, agresivita, nízké sebevědomí, nízká schopnost odporovat špatnému vlivu okolí.

Z pohledu rodinného života může zvyšovat riziko užívání návykových látek například to, když se v rodině vyskytují nejasná pravidla, rodiče nemají dostatek času na dítě. K užívání návykových látek může přispět i to, pokud dítě žije bez rodiny, domova, dítě bývá sexuálně zneužíváno v rodině či rodiče mají manželský konflikt. Dalším faktorem může být chudoba, malý dohled nad dítětem, schvalování užívání návykových látek ze strany rodičů, přehnaná přísnost nebo podceňování dítěte (Nešpor a Csémy, 1992).

V rámci školy též najdeme několik okolností, které dle Nešpora a Csémyho (1992) zvyšují u dítěte riziko užívání návykových látek. Mezi ně patří nedostatečné prosazování pravidel ve škole či dostupnost návykových látek v prostředí školy. Z tohoto důvodu se v praktické části podíváme na vyhodnocení výroku, který se týkal možné dostupnosti návykových látek na jednotlivých školách a také na příležitosti, při kterých žáci návykové látky užívají.

Dalším faktorem může být střídání škol, selhávání ve škole, nezájem o školu, označení žáka za problematického tzv. „černou ovci“ třídy. Mimo jiné s užíváním návykových látek souvisí též záškoláctví či přerušení školy, které může také zvyšovat riziko užívání návykových látek. Zde je důležité, aby škola spolupracovala s rodiči a zaměřili se společně na kvalitní mimoškolní zapojení dítěte (Nešpor a Csémy, 1992).

Souvislost mezi záškoláctvím a užíváním návykových látek budu více zkoumat v praktické části této práce.

3.3 Prevence užívání návykových látek

U prevence rozlišujeme 3 typy a to primární, která se vyskytuje u žáků, kteří neužívají návykové látky. Cílem je předcházet problémům s návykovými látkami. Primární prevence u dětí by se měla zaměřovat především na tabák a alkohol, jejichž užívání může být odrazovým můstkem pro užívání dalších návykových látek (Machátová a Kubátová a kol., 2015). Poté sekundární prevenci neboli časnou intervenci pro ty, kteří již začali zneužívat návykové látky, ale pouze krátce. Zde je cílem zastavit či omezit na co nejmenší míru užívání návykových látek. Terciární

prevence je ve výsledku pro ty, kteří jsou již závislí a nutně potřebují odbornou pomoc (Nešpor a Csémy aj., 1998). Terciální prevence se též nazývá tzv. jako „Harm reduction“. Cílem tohoto typu prevence je minimalizovat, zmírnit a omezit důsledky užívání návykových látek u jedinců, kteří nejsou motivováni k léčbě (Kalina a kol., 2001).

V rámci časně intervence je důležité, aby došlo ze strany pedagoga a školy k jasnému doporučení přestat užívat návykové látky. Dále je podstatné nekonfrontačně posilovat motivaci žáka, kontaktovat rodinu a spolupracovat s ní. Naslouchat žákovi, oceňovat případné úspěchy. Učit dospívajícího předvídat následky. Vést žáka k sebemonitorování v podobě zapisování si krizí, kdy látku užil. Škola by zároveň měla mít přehled o dostupných službách a organizacích, s kterými může spolupracovat. To se týká kontaktu na lékaře, psychiatry, pedagogicko - psychologické poradny, poradnu pro rodinu, zařízení k ústavní léčbě, policii, linky důvěry a další. Na základě toho pak doporučit žákovi vhodný kontakt a léčbu (Nešpor a Csémy aj., 1998).

Dále vzhledem k tomu, že v tomto věkovém období 13 – 15 let mají vrstevníci podstatný vliv na dítě, zmiňují jednu z forem prevence tzv. peer programy, které jsou pro děti od 13 let dle Nešpora a Csémyho (1992) podstatné právě proto, že zapojují do svého programu vrstevníky. Mezi vrstevníky v tomto věku je důležité předcházet užívání legálních či nelegálních návykových látek již v dospívání, v kterém může u dítěte docházet k rychlému vytvoření návyku. Zajímavostí je, že peer program provádí vždy o něco starší vrstevníci, kteří jsou speciálně vyškoleni. Vedou s žáky diskuzní skupiny, poskytují podporu, informace a rady či za pomoci dospělých pořádají večírky pro mladistvé bez návykových látek.

Kromě školní prevence je zásadní výchova a prevence ze strany rodičů, kteří v období dospívání bývají často odmítáni a nebývají bráni vážně. O to více je důležité navázat s dítětem důvěrný vztah a umět mu naslouchat, vhodně s dítětem o návykových látkách hovořit či ho informovat o rizicích. Dále také vytvořit zdravá rodinná pravidla. Posilovat sebevědomí dítěte, aby vědělo, že se nemusí vždy chovat jako ostatní. Také je důležité předcházet nudě například sportem či jinými aktivitami, tak aby se dítě setkávalo s vrstevníky, kteří neužívají žádné návykové látky, čímž mu pomůžou s ubráněním se nevhodné společnosti. Důležité je také, aby rodiče spolupracovali s dalšími dospělými i se školou (Nešpor a Csémy, 1992).

4 ZÁŠKOLÁCTVÍ

Dále jsem se v rámci svého výzkumu zabývala záškoláctvím. Nyní se v této kapitole podíváme na jeho dělení, příčiny, možnou prevenci a způsoby řešení.

O záškoláctví můžeme mluvit, když dítě či dospívající má neomluvenou absenci z vyučování. Ovšem při opravdovém posuzování záškoláctví musíme brát v potaz, kolik má dítě zameškaných hodin, jejich frekvenci a případné důvody pro toto rizikové chování (Vališová a Kasíková, 2011). Záškoláctví především souvisí s negativním postojem ke škole (Vágnerová, 2005). Často také bývá zcela oprávněně spojené s obdobím rané a pozdní adolescence (Reid, 2002).

Jedná se v dnešní době o nejzávažnější problém v rámci školství, který bývá častým důvodem pro nedokončení základní povinné školní docházky (Martínek, 2015). Může se zdát, že se jedná o problém jednoho jedince – žáka, ale ve výsledku má dopad na celou společnost, jelikož špatné studijní výsledky ovlivňují úroveň vzdělání a uplatnění žáka, s čímž je spojená i následná kriminální činnost (Kyriacou, 2003).

Zároveň se může jevit jako poměrně nevinná porucha chování, ale důsledky pobytu „za školou“, kdy žák musí v tu dobu někde být a něco dělat, mají vliv na rozvoj dalších poruch chování, lhaní, podvodů například s lékařskými omluvenkami, toulání či krádeže (Matějček, 2011).

Dle Matějčka (2011) záškoláctví mívá většinou podobu jednorázového selhání. Toto ostatně též vyplývá z mé praktické části, kde experiment se záškoláctvím potvrdilo 36 žáků z 225 respondentů a častější záškoláctví uvedl pouze 1 žák.

Podle celkové míry záškoláctví též můžeme posuzovat, zda má vzdělávací systém správnou či nesprávnou funkci (Kyriacou, 2003). Pokud se u dítěte vyskytuje dlouho neomluvená absence, škola je povinna nahlásit tento problém na OSPOD (Mertin a Krejčová a kol., 2013)

4.1 Dělení záškoláctví

Kyriacou (2003) rozděluje záškoláctví na 5 typů, mezi které patří tzv. **pravé záškoláctví**. Tím se má namysli, když žák chodí „za školu“, ale jeho rodiče si myslí, že se vyskytuje ve škole.

Dalším typem je tzv. **záškoláctví s vědomím rodičů**. Jde o případ, kdy se dítě ve škole nevyskytuje proto, že například doma s něčím rodičům pomáhá, hlídá nemocného sourozence nebo jsou rodiče slabí ve výchově a dítěti povolí všechno co chce, i když nemá žádný oprávněný důvod proto, aby nebyl ve škole. Někteří rodiče nechají doma dítě třeba jen z toho důvodu, že má narozeniny.

Tzv. **záškoláctví s klamáním rodičů** může působit podobně jako záškoláctví s vědomím rodičů, ale v tomto případě se jedná o to, když dítě řekne, že je mu špatně, i přesto, že se cítí docela dobře a rodič ho tedy nechá doma a napíše mu omluvenku z důvodu nemoci.

Dále se setkáváme s tzv. **útěky ze školy**, kdy žáci do školy přijdou, nechají se zapsat a pak třeba na nějaké hodiny odejdou. Mezitím se zdržují v prostorách školy nebo školu na chvíli opustí. Někdy se tomu říká též „interní záškoláctví“.

Mezi závažné problémy patří tzv. **odmítání školy**. Žák má například strach ze šikanování nebo má pocit, že je učení moc těžké. Vyvine se školní fobie, deprese. Zde je vhodné zvolit rychle určitý typ odborné intervence (Kyriacou, 2003).

4.2 Příčiny záškoláctví

Často také dochází ke zvrácenému spojování záškoláctví se zábavou. Existuje mínění, že žáci chodí „za školu“ proto, aby místo nudného sezení ve škole dělali něco, co je baví. Ovšem realita bývá jiná. Mnoho záškoláků se „za školou“ dokonce nudí nebo se zabývají nesmyslnými činnostmi (Reid, 2002). Příčiny záškoláctví jsou zřejmě zdaleka jiné a blíže si je specifikujeme níže.

Dle Martínka (2015) můžeme příčiny dělit dle toho, jestli je záškoláctví impulzivního charakteru nebo jestli je dopředu plánované. Při impulzivním jednání dítě plánuje jít do školy, ale náhle zareaguje rychle a nepromyšleně a do školy nedorazí nebo odejde během dne z vyučování. Záškoláctví se tak může prodloužit na

absenci několika dnů či týdnů a žene dítě k zoufalství. Žák neví, jak by měl situaci vyřešit, takže čeká dokud se tato informace nedostane na povrch.

V případě úmyslného záškoláctví jde o předem naplánovanou absenci například z toho důvodu, že se píše písemka, žák má být zkoušený či nechce jít na neoblíbený předmět nebo se chce vyhnout učiteli, s kterým má problémy.

Mezi další příčiny patří celkový **negativní vztah ke škole**, který může být způsobený například nedostatečnou vyzrálostí dítěte či nižším nadáním. Dítě se pak může cítit méněcenné, jelikož se mu často vytýkají chyby, učitelé ho kárají a podobně. Zároveň negativní vztah ke škole si mohou vyvinout i velice nadaní až nadprůměrní žáci. V pozdějším věku pak bývají označováni za „šprty“, což podporují nejen znalosti a výsledky dítěte, ale také pedagogové, kteří jedince neustále vyvyšují a dávají ho za vzor celé třídě. Takový žák se pak stává terčem posměchu. Nadaný žák také sám často vyrušuje, skáče učiteli do řeči, jelikož vzhledem k jeho znalostem mu může učení připadat jako pouhé opakování vědomostí, což pak vede k pohodlnosti až k negativnímu postoji ke škole. U žáků z gymnázia může docházet k vytváření negativního vztahu kvůli náročnosti učení. Žáci pak rezignují, nastávají změny v chování, které mohou ústít v klasickou poruchu chování, inklinaci k problematickým partám. Odmítání bývají též žáci, kteří se nějakým způsobem odlišují od ostatních tím, že jsou například zdravotně znevýhodněni, mají vadu řeči či jiný handicap, což též podporuje u těchto dětí negativní vztah a vede k záškoláctví. Negativní vztah může být způsoben též školní fobií, při které má dítě strach ze všeho, co je spojené se školou, s prostředím i osobami. Jednou z důležitých příčin může být, když je žák šikanovaný, tudíž ze strachu chodit do školy, pak může chodit „za školu“. Mimo jiné i nespravedlivé hodnocení může vést k záškoláctví (Martínek, 2015).

Z výše uvedeného textu vyplývá, že žáci z gymnázia mají díky náročnosti učení větší předpoklad pro vývin negativního vztahu ke škole, který bývá příčinou záškoláctví, což souvisí s její praktickou částí, kde se podíváme na to, zda má typ školy vliv na postoje žáků k záškoláctví.

Další příčiny dle Martíňka (2015) souvisí s vlivem rodiny, která klade na dítě nároky, projevuje svoji péči nebo naopak úplný nezájem například v podobě nedostatečné kontroly školních povinností a výsledků a tím devalvuje vztah dítěte ke škole. Zároveň rodiče, kteří například z důvodu náročného zaměstnání nemají na dítě čas, tím způsobují, že si bude hledat jistoty někde jinde a to například inklinací k

určitém problematickým partám, do kterých bude brán díky penězům, které mu asi jako jedinou hodnotu rodiče poskytují.

Vliv party a celkové trávení volného času má tedy podstatný vliv na záškoláctví a nemusí jít jen o dítě, které má špatné rodinné zázemí (Martínek, 2015). Problematické chování je totiž partou hodnoceno kladně jako projev odvahy a znevážení si norem (Mertin a Krejčová a kol., 2013).

Dalšími netradičními příčinami absence bývá dle Mertina a Krejčové a kol. (2013) samotná touha žáka si zkusit, jaké to je „být za školou“ či to, že žák musí pečovat o mladšího sourozence, protože rodiče musí chodit do práce nebo samotné dítě chodí místo školy po brigádách.

4.3 Prevence a způsoby řešení záškoláctví

Určitě je důležité pomocí docházky sledovat absence a vyzorovat tak případného záškoláka. Může se tak najít souvislost mezi některými dny a předměty. Každá škola by měla mít svojí strategii boje se záškoláctvím. Důležitý a neefektivnější postup je kontaktování rodiče vždy, když žák chybí bez předchozího omluvení. Kontrolování docházky na začátku každé hodiny může zabránit internímu záškoláctví, jelikož se tak včas odhalí (Kyriacou, 2003).

Škola by měla mít systém odborné péče, když se u žáků naskytnou problémy s emocemi či chováním v důsledku problémů doma či ve škole, které by pak mohly vést k nespokojenosti, nervozitě a později k záškoláctví. Podpora by měla být i v oblasti studia, měl by se brát ohled na slabší jedince, kterým je vhodné s učením pomáhat (Kyriacou, 2003).

Důležitým aspektem je, aby pedagogové tvořili svoje předměty zajímavými, snažili se do hodin zapojit i praktickou část výuky. Škola by měla zařadit do svých osnov prakticky zaměřené předměty, které budou žáky bavit a dávat jim možnost v něčem uspět (Kyriacou, 2003).

Jako úspěšná se jeví i změna pracovního prostředí, alespoň dočasně dokud si žák nezvykne opět na normální prostředí třídy. Důležití jsou další spolupracovníci – poradci, kteří sledují příčiny záškoláctví. Fungují jako prostředník mezi školou a rodinou. Osvědčený je i systém odměňování záškoláků například prostřednictvím pochvaly, pozitivní zprávy rodičům či hmotnou odměnou (Kyriacou, 2003).

Vhodné je i jak říká Kyriacou (2003) to, aby rodiče dali najevo dětem vážnost školní absence například tím, že nebudou brát děti na dovolené během školního roku, ale pouze o prázdniny.

Dozor nad žáky je dalším podstatným krokem. Ředitel školy by měl zařídit systém dohlížení jednotlivých pedagogů na žáky během celého školního dne. Učitelé by se měli více soustředit, aby jejich žáci chápali nutnost vzdělání. Snažili se vybudovat s žáky rovnoprávnější vztah prostřednictvím citlivějšího jednání a ztlumit tak autoritativní školní atmosféru, ale zároveň by je měli kázeňsky usměřňovat (Kyriacou, 2003).

Děti není vhodné trestat za záškoláctví prostřednictvím třídních, ředitelských důtek, dalšími poznámkami či sníženými známkami z chování. Toto vede u rodičů spíše ke zvýšení zákazů nebo i fyzických trestů, což neřeší samotnou příčinu, ale vede to spíše k zatajování problémů ve škole a tím pádem i k opakovanému záškoláctví. Místo toho je nejlepší, co nejdříve rodiče vtáhnout do preventivních opatření u dítěte, tak aby rodiče pochopili důvody pro záškoláctví, zvolili vhodnou kontrolu školní docházky, zajistili dítěti podporu a podobně (Mertin a Krejčová a kol., 2013).

Jedním ze způsobů řešení záškoláctví je vyhledání pomoci poradenského pracovníka, která může být okamžitá a zároveň perspektivní. Někdy totiž rodič může přivést dítě, které je ještě „za školou“. Nejdříve dochází k zaměření se na pozitivní stránky osobnosti dítěte, tak aby si je uvědomilo ono samo i jeho rodiče. Dalším tématem se stává překonávání těžkostí, zvládání stresu. Samotné záškoláctví a jeho podchycení se vysvětluje jako možnost začít jinak, naučit se zvládat těžkosti. Dítě se motivuje k návratu do školy tím, že návrat pro něj bude úleva a zbaví se tak napětí. Dobré je například se domluvit, aby další den šla do školy (nejlépe až do třídy) s dítětem jeho blízká osoba, které věří. I když žáci o toto většinou nestojí, je důležité, aby dítěti usnadnili „překročení prahu školy“. Záminkou této akce může být například plánovaná schůzka rodiče s panem ředitelem, která je vzhledem k přestupkům, které dítě udělalo stejně nutná. Sám poradenský psycholog se může spojit například s třídním učitelem a zapracovat na zlepšení třídní atmosféry a náhledu učitele na záškoláka (Matějček, 2011).

Ovšem dle Matějčka (2011) většina rodičů a žáků přichází k poradenskému psychologovi, když už dítě opět do školy chodí nebo zjistí, že se záškoláctví opakovalo. Cílem je zajistit u dítěte do budoucna jeho příznivý vývoj. Důležitým

tématem je příčina záškoláctví, z jakého důvodu dítě šlo za školu. Dále se pracuje na odstranění těchto příčin, což většinou záleží na samotných rodičích, aby přizpůsobili svoje očekávání možnostem dítěte.

Druhou podstatnou částí je pak zaměření se na zvyšování odolnosti dítěte vůči zátěžím. K tomu je zároveň potřeba spolupráce rodiny a její maximální citové zajištění. Mnoho rodičů při zjištění tohoto problému se od dítěte v rámci trestu citově odvrací a zůstávají pasivními, dokud dítě svůj přestupek „neodčiní“, což se ukazuje jako nevyhovující, jelikož se stává účinným prostředkem výchovy právě odpouštění bez toho, aniž by si dítě muselo svoje chování odčinit.

Dítě se totiž často projevuje spíše uvolněně, aktivně jeví zájem o dění v rodině, což je důsledkem úlevy, že se už nemusí skrývat a může se vrátit, což ovšem může na rodiče působit, že svého přestupku vůbec nelituje. Zde je důležité rodičům vysvětlit toto chování, které je přirozeně rozčiluje (Matějček, 2011).

II PRAKTICKÁ ČÁST

5 VÝZKUM – POSTOJE ŽÁKŮ 8. AŽ 9. TŘÍDY ZŠ K UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK A K ZÁŠKOLÁCTVÍ

5.1 Výzkumné otázky

5.1.1 Hlavní výzkumná otázka:

Existují u žáků z 8. až 9. třídy ZŠ souvislosti mezi jejich postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli sami někdy vyzkoušeli nějakou návykovou látku nebo byli za školou?

5.1.2 Další výzkumné otázky:

1. Existují rozdíly v postojích u dívek a chlapců z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví?

2. Jsou postoje žáků z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví rozdílné v závislosti na tom, jaký typ školy žáci navštěvují (městská, vesnická, gymnázium)?

3. Jsou rozdílné postoje žáků k užívání návykových látek a k záškoláctví dle toho, jestli žáci navštěvují 8. nebo 9. třídu ZŠ?

5.2 Hypotézy

5.2.1 Hlavní výzkumná hypotéza:

Žáci z 8. až 9. třídy ZŠ, kteří mají kladný postoj k užívání návykových látek, tak mají kladný postoj k záškoláctví a zároveň sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou.

5.2.2 Další výzkumné hypotézy:

H(1): Dívky z 8. až 9. třídy ZŠ mají odlišný postoj k užívání návykových látek a k záškoláctví oproti chlapcům.

H(2): Postoje žáků z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví jsou rozdílné v závislosti na typu školy (městská, vesnická, gymnázium).

H(3) Postoje k užívání návykových látek a k záškoláctví nejsou rozdílné u žáků, kteří navštěvují 8. třídu oproti žákům navštěvujících 9. třídu ZŠ.

5.3 Cíle výzkumu

Ústředním cílem výzkumu je otestovat dotazník, jakou má reliabilitu, zda a jak koreluje, zjistit jak mu děti rozumí a také samozřejmě potvrdit nebo vyvrátit hlavní výzkumnou hypotézu a další vedlejší hypotézy. Školy budou do konce školního roku 2015/ 2016 seznámeny s rámcovými výsledky, čímž bych ráda napomohla rozvoji a zlepšení preventivních programů na jednotlivých školách, kde byl výzkum realizován.

Dalším cílem výzkumu je zjištění, zda existují rozdíly v postojích mezi dívkami a chlapci či jestli existují rozdíly v postojích v závislosti na tom, jaký typ školy žáci navštěvují. Zda se jedná o základní školu, která je na vesnici, ve městě nebo o osmileté gymnázium, kde by měli být výběroví studenti. Zároveň mě také zajímá, zda se postoje liší vzhledem k tomu, jestli žáci navštěvují 8. nebo 9. třídu ZŠ.

V neposlední řadě bych ráda poukázala na procentuální statistiky užívání návykových látek a záškoláctví na školách. Závěrem bych nastínila příležitosti a

frekvenci častějšího užívání návykových látek a důvody, proč žáci experimentují se záškoláctvím. Tyto informace mohou být též důležité pro ty, kteří budou s žáky na dílčích školách pracovat.

5.4 Realizace výzkumu

Výzkum byl proveden na 5 školách v jednom nejmenovaném regionu v ČR. Jako výzkumný vzorek jsem si zvolila žáky 8. až 9. třídy ZŠ. Na 4 školách jsem oslovila vždy jednu 8. a jednu 9. třídu. Na poslední škole jsem sebrala data ze dvou 8. a ze dvou 9. tříd kvůli navýšení počtu potřebných respondentů. Vzhledem k objektivitě výzkumu jsem se rozhodla sebrat data z více typů škol a to ze 2 vesnických, ze 2 základních škol městských a zároveň z osmiletého gymnázia, kde také najdeme žáky 8. až 9. třídy ZŠ.

Nejdříve jsem během listopadu/prosince začala zjišťovat, na jakých školách bych mohla výzkum realizovat. Původně jsem plánovala oslovit 3 školy vesnické, 3 školy městské a osmileté gymnázium. Vždy jsem kontaktovala výchovného poradce či metodika prevence nebo přímo vedení školy. V emailové a telefonické komunikaci jsem se seznámila se záměrem mého výzkumu a dalšími podstatnými informacemi včetně toho, že bude zachována anonymita regionu, školy i žáků. Již během telefonických rozhovorů jsem se setkala se zajímavými reakcemi, zvláště když jsem znovu zmínila, že se jedná o výzkum postojů žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví. Na dvou školách mi byla moje žádost zamítnuta například z toho důvodu, že prý neměli dostatek času na to, aby se mi mohli věnovat. A to i přesto, že jsem sama žádala o to, že chci na každé škole dotazníky dětem zadávat sama. Jinde jim naopak přišel dotazník nevhodný pro žáky 8. až 9. třídy ZŠ, což jsem se snažila obhájit, proč jsem zvolila právě tento výzkumný vzorek, jak je uvedeno již v úvodu a teoretické části.

Zkoušela jsem tedy oslovit další školy, na kterých předběžně souhlasili s tím, že další domluva bude probíhat na základě toho, jak bude vypadat dotazník.

Po detailním propracování jsem v polovině ledna zaslala školám dotazníky. Vzhledem k tomu, že mi dotazník zamítla jedna ze 3 městských škol v nejmenovaném regionu, musela jsem tedy svůj původní plán zredukovat na 2 městské školy, k tomu odpovídající 2 školy vesnické a osmileté gymnázium, které je jediné v okolí.

Společně s dotazníkem jsem zároveň zasílala i informovaný souhlas pro vedení školy, který jsem sama vytvořila. Tímto krokem jsem chtěla ošetřit celý proces, vzbudit větší důvěru a zároveň docílit toho, aby naše budoucí setkání mělo úroveň.

Samotný výzkum jsem realizovala od druhé poloviny ledna až do konce února na všech 5 školách a sbírala data.

5.4.1 Průběh zadávání, moje postřehy a poznatky

Nyní se detailněji podíváme na samotnou administraci dotazníků, na moje postřehy a poznatky, abyste jste si mohli představit atmosféru, v jaké žáci dotazník vyplňovali. Tímto bych chtěla relativizovat případné námitky týkající se upřímnosti žáků, právě z toho důvodu, že prostředí školy by mohlo mít vliv na pravdivost informací.

Při zadávání jsem chtěla působit kompetentně a zároveň přátelsky, abych v dětech vzbudila větší důvěru. Proto jsem také na každé škole požádala pedagoga, zda by nemohl opustit třídu, abych byla s žáky o samotě a ujistila je, že se dotazníky dostanou jen do mých rukou. Ovšem tato prosba mi byla pokaždé zamítnuta vzhledem k zodpovědnosti, kterou pedagog nese za své žáky v době vyučování, což jsem samozřejmě chápala.

Nejdříve jsem se po příchodu vždy seznámila s kontaktní osobou, která mi buď předala již podepsaný informovaný souhlas od vedení školy nebo jsme ho společně s vedením vyplnili, když ještě nebyl hotový.

Po vstupu do každé třídy jsem se dětem sama představila, uvedla z jaké jsem školy, důvod proč přicházím a co od nich potřebuji. Pokaždé, když jsem se dostala k tomu, že se dotazník týká postojů k užívání návykových látek a k záškoláctví, žáci se začali usmívat, pokukovat po sobě a něco si šeptat. V tu chvíli jsem je musela utišit a obrátit jejich pozornost zpátky ke mně. Dále jsem je informovala o zachování anonymity regionu, školy a žáků. Upozornila jsem je na to, že z tohoto důvodu si nemají dotazník podepisovat. Také jsem zdůraznila, že si dotazníky opět sama vyberu a výsledky použiji pro zpracování méjí bakalářské práce s tím, že škola bude seznámena pouze s rámcovými výsledky, což jsem jim ještě detailněji vysvětlila. Poté jsem dotazník žákům rozdala, abychom si ho mohli společně celý projít.

Nejdříve jsme podrobně rozebrali princip škálování. Upozornila jsem je, ať si přečtou poznámky, které jsou uvedené nad jednotlivými tabulkami, kde mají vysvětleno, co to jsou legální návykové látky. U nelegálních jsem jim řekla, že zde mají prostor pro svojí fantazii, ať si představí jiné návykové látky, které znají nebo s kterými mají nějaké zkušenosti. U záškoláctví jsem jim sdělila, jaký typ mám namysli. Dále u otázek, které se týkají jejich chování, jsme si ujasnili, že když mají větu například: „Už jsem zkusil kouřit cigarety.“, tak je tím myšlen pouze experiment. U výroku: „Cigarety kouřím častěji.“, je myšleno pravidelnější užívání. V závěru jsem nechala prostor pro případné dotazy a poprosila je o jejich samostatnou práci. Dále jsem zdůraznila, že mají tolik času, kolik budou potřebovat (orientačně 20 minut) a především jsem je požádala o jejich upřímnost.

Během samotného vyplňování jsem se snažila žáky spíše přátelsky upozorňovat na samostatnou práci, případně jsem jim pomohla vysvětlit význam určitého výroku, který žák zrovna nechápal, což ovšem bylo ve výjimečných případech. Všimla jsem si, že tyto dotazy padaly hlavně ve vesnických třídách. Na gymnáziu jsem se například s žádným dotazem nesetkala. V některých třídách žáci „zlobili“ více, v některých méně. Někde jsem se setkala i s komentáři typu: „Vždyť marihuana je léčivá látka“. V reakci na to jsem žáka upozornila, že marihuana u nás není uvedená jako legální návyková látka, jak si mohl přečíst v poznámkách, které jsou v dotazníku uvedené. Celkově mi ve všech třídách nepřišlo, že by žáky můj dotazník nudil či otravoval. Naopak tato témata děti velmi rozproudila. Zdálo se, že vyplňování pro ně bylo až vzrušující, jelikož jsem se ptala na jejich tajnosti, které neříkají každému na potkání a to zvláště pro chlapce, kteří svými poznámkami dávali najevo, že se opravdu nebojí být upřímní.

Strach z přítomnosti pedagoga nebyl viditelný v žádné třídě. Naopak žáci brali paní učitelku/pana učitele jako někoho, kdo je moc dobře zná a tuší, jak na tom jsou. Zde musím podotknout, že jsem se setkala s vlídným přístupem pedagogů, kteří nijak nezasahovali do celého procesu a dotazy směřované na ně se snažili nezodpovídat a odkazovat je na mojí osobu.

Překvapilo mě, že v průměru žáci dotazník vyplňovali 10 minut. Samozřejmě záleželo také na tom, jestli se někdo dostal až k vypisování doplňujících otázek, pak mu to trvalo déle. Z toho si dělali žáci legraci s poznámkami typu: „No jo, tomu to bude trvat, ten než to všechno vypíše“. Tím již dávali otevřeně najevo, že dotyčný by měl mít nějaké zkušenosti. Když se takto krátká doba vyplňování opakovala, snažila

jsem se v dalších třídách více apelovat na to, aby se žáci zamysleli nad významem jednotlivých výroků. Nakonec jsem vyzozorovala, že žáci se opravdu snažili nad každou otázkou zamyslet a přišlo mi, že zadanou práci nechtěli odbýt. Maximálně pár jedinců, kteří byli hotovi za 5 minut. Ve výsledku jsem si spíše potvrdila, že žáci v tomto věku mají poměrně jasno v tom, s čím souhlasí či nesouhlasí a proto nemusí dlouze přemýšlet nad tím, co mají zaškrtnout.

Co se týče mojí osoby, tak na mě žáci reagovali převážně pozitivně. Myslím si, že kdyby nebyli rozptýleni tématem, tak by mi věnovali ještě větší pozornost. Někteří chlapci si mě poté dokonce chtěli přidat do přátel na sociální síti, což jsem brala jako projev sympatie, i přesto, že jsem jim žádost nepotvrdila. Děvčata se spíše zdržela reakcí na mojí osobu. Celkově se na všech školách žáci ke mně chovali slušně. Skoro vždy poděkovali, když jsem jim rozdávala dotazník. Pozdravili při příchodu i odchodu. Někteří mě dokonce oslovili „paní učitelko“, ať už to jednou bylo myšleno se zdánlivým respektem, podruhé s mírnou provokací.

5.5 Výzkumný vzorek

Jako výzkumný vzorek jsem si zvolila žáky 8. až 9. třídy ZŠ ve věku 13-15 let. Z jakého důvodu jsem se zaměřila právě na žáky 8. až 9. třídy ZŠ, bylo uvedeno v úvodu či v teoretické části bakalářské práce.

Počet respondentů jsem si s ohledem na kvantitativní metodu sběru dat předběžně stanovila na 200, čehož jsem docílila s celkovým počtem 225 respondentů.

5.6 Výzkumná metoda

Pro svůj výzkum jsem zvolila kvantitativní metodu sběru dat, jelikož jsem se chtěla zaměřit na žáky ze základní školy, jejichž prostředí může působit na jejich postoje k užívání návykových látek.

Prostřednictvím kvantitativní metody můžeme získat větší přehled a lépe zmapovat postoje žáků v tomto prostředí včetně jejich chování, o což jsem se snažila také prostřednictvím většího počtu respondentů, jak jsem zmiňovala výše.

Zároveň ve škole poměrně jednoduše získáme data od žáků stejného věku, což byl další důvod pro to, abych si vybrala kvantitativní metodu.

5.7 Způsob sběru dat

U kvantitativní metody patří mezi typický způsob sběru dat dotazníkové šetření, které jsem si zvolila pro svůj výzkum. Pro měření postojů je jedním z charakteristických způsobů využití Likertovy škály, kterou jsem použila u otázek č. 2. a 3.

Otázka číslo 1. se zaměřuje na zjištění pohlaví žáka. Tento údaj mě zajímal, jelikož jsem v jedné z hypotéz předpokládala, že existuje rozdíl mezi postoji dívek a chlapců k užívání návykových látek a k záškoláctví. Další údaje jako je třída a škola jsem si zapisovala individuálně vždy poté, co jsem dotazníky od žáků vybrala. Záměrem bylo, aby žáci vyplňovali co nejméně informací, dle kterých by si připadali identifikovatelní.

Otázka číslo 2. se skládá z 10 výroků, které se zaměřují na postoje žáků k užívání návykových látek. Žák měl za úkol zaškrtnout na škále vždy jednu z možností, do jaké míry s daným výrokem souhlasí a to od možnosti naprosto souhlasím, přes spíše souhlasím, nevím, spíše nesouhlasím až vůbec nesouhlasím. Pro další statistické vyhodnocení jsem si označila tyto možnosti na škále od 1 do 5, kde 1 znamenala naprosto souhlasím a 5 vůbec nesouhlasím.

Na stejném principu jsem vytvořila i paletu otázek č. 3, kde nalezneme též 10 výroků, které se týkají postojů žáků k záškoláctví.

U otázky číslo 4. jsem se zaměřila na samotné chování žáků. Cílem této otázky bylo za prvé zjistit, zda již někdo experimentoval s legálními návykovými látkami, marihuanou či jinými nelegálními návykovými látkami. Za druhé prozkoumat, jestli legální návykové látky, marihuanu či nelegální návykové látky někdo užívá častěji. Za těchto okolností jsem stanovila, aby respondent doplnil, jak často a při jaké příležitosti návykovou látku častěji užívá. Zde jsem se u legálních návykových látek zaměřila pouze na kouření a alkohol.

Otázku na marihuanu jsem pokládala samostatně, jelikož se jedná o stále populární látku mezi mladistvými. Zajímalo mě tedy detailněji, kdo již marihuanu vyzkoušel nebo ji užívá častěji, jelikož užívání marihuany může být odrazovým můstkem pro další experimentování s nelegálními návykovými látkami.

Celkově jsem se okrajově inspirovala při tvorbě otázek zaměřených na postoje k užívání návykových látek Evropskou školní studií o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), která byla realizována v roce 2011 (Chomynová a Csémy aj, 2014) a která se též zčásti zaměřuje na výzkum postojů k této problematice. V této studii byla u šestnáctiletých studentů shledána jako nejčastěji užívaná nelegální návyková látka právě marihuana. Dále kupříkladu ve své bakalářské práci uvádí Matuška (2008) na základě svého výzkumu, že žáci 8. až 9. třídy ZŠ jako první návykovou látku zkusili marihuanu (kromě alkoholu a tabáku).

V otázce číslo 2. jsem se u 3. výroku: „Marihuanu nepovažuji za návykovou látku, která by mi měla uškodit.“ inspirovala tím, že ve studii ESPAD zkoumali detailněji, jak žáci vnímají rizika spojená s užíváním různých návykových látek. Totéž jsem udělala i u výroku číslo 10: „Když bych si chtěl/a sehnat mezi svými spolužáky nelegální návykové látky, tak by to nebyl problém.“ V tomto případě ve studii ESPAD hodnotí žáci dostupnost detailněji rozepsaných jednotlivých návykových látek. Já jsem se zde zaměřila pouze všeobecně na všechny nelegální návykové látky. Ostatní výroky jsem formulovala sama dle vlastního citu se záměrem toho, aby každý výrok vypovídal částečně buďto o kladném nebo záporném postoji k užívání návykových látek.

Výroky týkající se záškoláctví jsem též sama zformulovala. Zde jsem se inspirovala především běžnými situacemi, se kterými se žák může ve škole potkávat. Sama si pamatuji, že někteří moji spolužáci v 8. až 9. třídě nechtěli záškolákům půjčovat sešity, jelikož jim opravdu vadilo, že jejich spolužáci chodí za školu. Také se našel alespoň jeden jedinec, který sdělil informace o záškolákovi učiteli nebo výchovnému poradci. Jak jsem již zmiňovala, vrstevníci mají v tomto věku významný vliv na postoje i chování žáků. Proto jsem také zvolila jako jeden z výroků: „Když mě můj spolužák bude přemlouvat, abych šel/šla za školu, tak půjdu.“ Zároveň mě zajímalo, jak jsou na tom žáci s dodržováním pravidel a jakou důležitost přikládají vzdělání nebo jestli berou záškoláctví jako moderní záležitost a zda by se s tím svým spolužákům pochlubili.

U otázky číslo 4. jsem se též doptávala na to, jestli žáci zkusili jít za školu nebo jestli chodí častěji (pravidelně). V poslední položce otázky číslo 4. jsem se žáků doptala na to, zda se bojí být upřímní v této části dotazníku, která se zaměřuje na jejich chování. Samozřejmě jsem si vědoma toho, že nejsem schopna dokázat, jestli žáci odpovídali dle pravdy, ale chtěla jsem se prostřednictvím této otázky více ujistit o

jejich upřímnosti. Tuto otázku rozeberu detailněji v interpretaci výsledků mého výzkumu.

5.7.1 Použité pojmy v dotazníkovém šetření

U jednotlivých otázek jsem se snažila použít poznámky, v kterých jsem vysvětlila jednotlivé pojmy. Zbytek jsem dovysvětlila vždy ústně při zadávání dotazníku.

V celém dotazníku jsem u otázek či výroků týkajících se užívání návykových látek použila dělení na legální a nelegální návykové látky. Zde jsem se opět inspirovala terminologií, která provází celou studii ESPAD. Zároveň mi tato klasifikace přišla pro žáky jako nejsrozumitelnější. U záškoláctví jsem se zaměřila na tzv. pravé záškoláctví bez vědomí rodičů. Zde si vybavuji, jak se žákům zdálo vtípné, že vůbec tento pojem při zadávání znovu ústně vysvětluji. Jevilo se jim jako poměrně jasné, že když už půjdou za školu, tak o tom nebudou vědět jejich rodiče. Více o jednotlivém dělení návykových látek a typů záškoláctví bylo uvedeno již v teoretické části mé práce.

5.8 Interpretace výsledků, testování hypotéz

Testování hypotéz probíhalo přes statistický program SPSS. Doplnující otázky jsou vyhodnocené prostřednictvím Excelu a zajímavosti z těchto získaných otázek interpretovány do grafů.

5.8.1 Pohlaví respondentů – vyhodnocení otázky č. 1

Z celkové počtu 225 respondentů se sebraly data od 98 dívek a 127 chlapců. Záměrem bylo získat přibližně stejný počet respondentů. Původně jsem předpokládala, že bude problém sehnat dostatečný počet zástupců mužského pohlaví, proto jsem se snažila dotazník podávat ve třídách, v kterých bylo poměrně vyvážené zastoupení chlapců a dívek. Ve výsledku se naopak ukázalo, že se vzhledem k

zastoupení mužského pohlaví jedná relativně o silné ročníky v této věkové kategorii 13 – 15 let. V přílohách v grafu č. 1 jsou zobrazeny procentuální výsledky, z kterých vyplývá, že 44% našich respondentů tvoří dívky a 56% chlapci.

5.8.2 Testování hlavní výzkumné hypotézy

Jako hlavní výzkumnou hypotézu jsem si stanovila: „Existují u žáků z 8. až 9. třídy ZŠ souvislosti mezi jejich postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli sami někdy vyzkoušeli nějakou návykovou látku nebo byli za školou?“

Předpokládala jsem, že: „Žáci z 8. až 9. třídy ZŠ, kteří mají kladný postoj k užívání návykových látek, tak mají kladný postoj k záškoláctví a zároveň sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou.“

Již v teoretické části mojí práce jste se mohli dočíst o tom, jak můžou jedinci vyjadřovat svoje postoje prostřednictvím chování, z čehož usuzujeme, že i v našem případě by zde mohla existovat souvislost mezi postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a samotným chováním žáků. Zároveň užívání návykových látek a záškoláctví patří mezi riziková chování, u kterých též na základě teoretických poznatků předpokládáme, že spolu mohou souviset.

Jako první jsem v tabulce č. 1 (viz přílohy) zjišťovala reliabilitu neboli spolehlivost měření u postojů k užívání návykových látek. Do vyhodnocení bylo zařazeno pouze 9 výroků, jelikož poslední 10 výrok neměřil to, co by měřit měl. Proto ho detailněji samostatně rozeberu později, jelikož též přináší pro jednotlivé školy zajímavé informace.

Reliabilita se pohybuje v hodnotách od 0 do 1 a měla by mít hodnotu Cronbachova alfa dle Klineho (2000) alespoň 0,7, což otázka č. 2 zaměřená na postoje k užívání návykových látek splňuje s hodnotou 0,740. Na základě toho můžeme v této škále postojů k užívání návykových látek mluvit o spolehlivosti naměřených dat.

Z celkové statistiky škály postojů k užívání návykových látek vyplývá, že hodnota Cronbachova alfa je pro jednotlivé výroky vždy větší, než 0,7 kromě výroku:

„Láká mě vyzkoušet nelegální návykové látky.“, ale i přesto můžeme mluvit o vnitřní konzistentnosti výroků o postojích k užívání návykových látek.

Dále jsme zjišťovali korelace celkového postoje k návykovým látkám s jednotlivými výroky, kde spolu nejvíce koreluje celkový postoj k návykovým látkám s výrokem: „Láká mě vyzkoušet nelegální návykové látky.“ a to s velikostí korelačního koeficientu 0,688, který je nejbližší hodnotě 1, která by znamenala úplnou korelaci. Naopak jako nejmenší se ukazuje korelace celkového postoje k užívání návykových látek s výrokem: „Když bych si chtěl/a sehnat mezi svými spolužáky nelegální návykové látky, tak by to nebyl problém.“ Velikost korelačního koeficientu je 0,228. Všechny hodnoty se ovšem pohybují v rozmezí od 0 do 1, díky čemuž můžeme mluvit o vzájemné korelaci celkového postoje k užívání návykových látek s jednotlivými výroky. Zároveň žádná korelace není nulová, tudíž zde opravdu existuje souvislost.

Mezi jednotlivými výroky se nám dostávají velikosti korelačního koeficientu taktéž do zmiňovaného rozmezí od 0 do 1, až na dva výroky, které spolu nekorelují a to: „Alkohol bych ve svém věku mohl/a výjimečně pít pouze o slavnostní akce jako jsou narozeninové či silvestrovské přípitky.“ a na výrok: „Když bych si chtěl/a sehnat mezi svými spolužáky nelegální návykové látky, tak by to nebyl problém.“ Korelační koeficient je zde -0,044, což znamená, že spolu tyto výroky nesouvisí. Zároveň výrok o dostupnosti nelegální návykové látky jsem ani nezařazovala do měření reliability. Jelikož toto je jediný případ, tak celkově můžeme mluvit o korelaci jednotlivých výroků o postojích k užívání návykových látek mezi sebou.

Nyní se podíváme na škálu postojů k záškoláctví, kde byla v tabulce č. 2 (viz přílohy) vypočítána reliabilita měření postojů k záškoláctví s hodnotou Cronbachova alfa 0,679, což je po zaokrouhlení na 0,7 hraniční, ale stále splňující podmínky pro to, abychom vyhodnotili měření postojů k záškoláctví jako spolehlivé.

Z celkové škály postojů k záškoláctví se hodnoty Cronbachova alfa u jednotlivých výroků o postojích k záškoláctví pohybují v blízkosti hodnoty 0,7, což potvrzuje spolehlivost měření. Ovšem výroky jsou méně konzistentnější, než tomu bylo u postojů k užívání návykových látek.

Dále jsme zjišťovali, zda spolu korelují celkové postoje k záškoláctví s každým jednotlivým výrokiem. Celkové postoje k záškoláctví opět viditelně korelují s jednotlivými výroky vzhledem k tomu, že se korelační koeficienty pohybují v hodnotách od 0 do 1. 0,365 je nejmenší korelační koeficient naměřený pro výrok: „Když půjdu za školu, tak se pochlubím svým spolužákům.“ Naopak nejvíce spolu souvisí celkové postoje k záškoláctví s výrokiem: „Když se dozvím, že můj spolužák chodí za školu, tak to řeknu učiteli nebo výchovné poradkyni.“ U tohoto výroku je hodnota korelačního koeficientu 0,649.

Co se týče korelací mezi jednotlivými výroky tak pod hodnotou 0 se objevuje korelační koeficient -0,48 pro výroky: „Vzdělání má pro mě velkou hodnotu.“ a „Spolužákovi, který chodí za školu poskytnu zápisky, aby si mohl doplnit látku.“ Dále pod 0 spadá korelační koeficient, který je roven též hodnotě -0,48 pro výroky: „Když půjdu za školu, tak se pochlubím svým spolužákům.“ a „Vzdělání má pro mě velkou hodnotu.“

Oproti tomu zjištěné korelace mezi ostatními výroky vypovídají o souvislosti mezi jednotlivými výroky o postojích k záškoláctví.

U obou škál se prokázala spolehlivost měření postojů k užívání návykových látek a postojů k záškoláctví. Zároveň také korelace mezi celkovými postoji k užívání návykových látek s jednotlivými výroky, které se týkaly těchto postojů. Dále byla zjištěna korelace mezi celkovými postoji k záškoláctví společně s výroky o postojích k záškoláctví. V neposlední řadě korelace mezi jednotlivými výroky u daných škál.

Dále si otestujeme první část hypotézy. Zajímá nás, zda existuje u žáků 8. až 9. třídy ZŠ souvislost mezi postoji k užívání návykových látek a postoji k záškoláctví.

V přílohách v tabulce č. 3 vidíme hodnotu korelačního koeficientu **0,610**, která se pohybuje v rozmezí od 0 do 1, s tím, že se blíží k hodnotě 1, která by představovala úplnou závislost, z čehož vyplývá, že **spolu postoje k užívání návykových látek a postoje k záškoláctví souvisí.**

V neposlední řadě si otestujeme druhou část naší hypotézy a to jestli existuje souvislost mezi postoji k těmto dvěma jevům a samotným chováním žáků.

Zjišťujeme, že celkové postoje k užívání návykových látek korelují se všemi výroky, které se týkaly samotného chování žáků. Nejsilnější korelace se objevuje u

výroku: „Už jsem zkusil užít marihuanu.“ a to s hodnotou korelačního koeficientu 0,516. Dále u výroku: „Už jsem zkusil/a kouřit cigarety.“, můžeme též mluvit o korelaci s postoji k užívání návykových látek s hodnotou korelačního koeficientu 0,373. Výrok: „Cigarety kouřím častěji.“, se pohybuje s hodnotou 0,344. Výrok: „Marihuanu užívám častěji.“, má hodnotu korelačního koeficientu 0,276. Dále i výroky týkající se alkoholu se pohybují s korelačním koeficientem větším než 0. U jiných nelegálních návykových látek jsou korelace s celkovými postoji k užívání návykových látek nízké. Z čehož můžeme usuzovat, že žáci z 8. až 9. tříd ZŠ opravdu vyjadřují své postoje prostřednictvím svého chování, jelikož pouze jeden žák z 223 reagujících respondentů odpověděl, že zkusil někdy nějakou jinou nelegální návykovou látku, než je marihuana. Častější užívání uvedl též jeden žák z 220, kteří odpověděli, což souvisí s nízkými hodnotami korelačních koeficientů. Mimo jiné nebyla prokázána znatelná korelace mezi postoji k užívání návykových látek s výroky, které se týkaly záškoláctví. Ovšem nedostávají se pod hodnotu 0. Nejvyšší je zde korelace postojů k užívání návykových látek s výrokem o záškoláctví: „Za školu chodím častěji.“, s hodnotou 0,057.

Z korelací postojů k užívání návykových látek tedy zjišťujeme, že existuje souvislost mezi postoji k užívání návykových látek a jejich samotným užíváním. Z čehož experiment s marihuanou se ukázal jako nejvíce související se samotnými postoji žáků, což je důležitá informace pro další prevenci a zapracování na postojích žáků k této stále populární návykové látce.

Z hlediska celkového postoje k záškoláctví jsou nižší korelace s jednotlivými výroky zaměřujícími se na postoje k záškoláctví, než tomu bylo u celkového postoje k užívání návykových látek s výroky, které se týkaly postojů k užívání návykových látek. Nejvyšší korelace celkového postoje k záškoláctví se vyskytuje s výrokem: „Už jsem zkusil/a jít za školu.“ Hodnota korelačního koeficientu je 0,341, což vypovídá o tom, že se celkové postoje k záškoláctví odráží v samotném chování žáků vzhledem k tomu, že 36 žáků z 221 reagujících odpovědělo kladně na tento výrok, který se týkal experimentu se záškoláctvím.

Zde se dostáváme také do záporných hodnot, kde společně s hodnotou korelačního koeficientu -0,43 spolu nekorelují postoje k záškoláctví s výrokem: „Za školu chodím častěji.“ Zřejmě z toho důvodu, že tento údaj uvedl pouze jeden žák z 219 respondentů, kteří na tento výrok zareagovali, proto se zatím častější záškoláctví

neprojevilo v postojích žáků právě kvůli tomu, že se žáci z 8. až 9. třídy takto nechovají.

S druhou nejvyšší hodnotou spolu korelují celkové postoje k záškoláctví s výrokem: „Už jsem zkusil/a užít marihuanu“. V tomto případě se nám propojuje souvislost postojů k záškoláctví s chováním, které se týká užívání návykových látek s hodnotou koeficientu 0,308. Z toho vyplývá, že to, jak se žák staví k záškoláctví, může mít vliv na to, jestli s touto látkou bude experimentovat. To samé může nastat i u experimentu s cigaretami a alkoholem, kde byla zjištěna korelace celkového postoje k užívání návykových látek s výrokem: „Už jsem zkusil/a kouřit cigarety.“, s hodnotou korelačního koeficientu 0,226. Výrok: „Cigarety kouřím častěji.“, se pohybuje s hodnotou 0,193. Výrok: „Už jsem zkusil/a pít alkohol souvisí s celkovým postojem k užívání návykových látek s hodnotou korelačního koeficientu 0,166.

Z celkového testování hlavní výzkumné hypotézy bylo zjištěno, že existuje u žáků z 8. až 9. třídy ZŠ souvislost mezi postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli sami někdy vyzkoušeli nějakou návykovou látku nebo byli za školou, což bylo zároveň ústředním cílem výzkumu.

Tím pádem **byla potvrzena** hlavní výzkumná hypotéza a to ta, že : **„Žáci z 8. až 9. třídy ZŠ, kteří mají kladný postoj k užívání návykových látek, tak mají kladný postoj k záškoláctví a zároveň sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou.“**

5.8. 3 Testování dalších výzkumných hypotéz

1. „Existují rozdíly v postojích u dívek a chlapců z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví?“

Jako hypotézu jsem si zde stanovila: H(1): Dívky z 8. až 9. třídy ZŠ mají odlišný postoj k užívání návykových látek a k záškoláctví oproti chlapcům.

Na otázku týkající se postojů k užívání návykových látek a k záškoláctví odpovědělo 98 dívek a 127 chlapců.

Z tabulky č. 4, kterou naleznete v příloze, vyplývá, že průměrné hodnoty postojů k užívání návykových látek a postojů k záškoláctví se u dívek liší pouze o 0,03, u chlapců jsou průměry dokonce totožné, o čemž vypovídá získaná hodnota 3,61 u postojů k užívání návykových látek a u postojů k záškoláctví. Průměrné hodnoty se zároveň výrazně neliší v závislosti na tom, o jaké se jedná pohlaví. Můžeme vidět, že průměrné hodnoty naměřené u postojů k užívání návykových látek se mezi jednotlivými pohlavími liší pouze o 0,09 a u postojů k záškoláctví jsou hodnoty rozdílné vzhledem k pohlaví jen o 0,06.

Dále je viditelné, že chlapci mají větší rozdíl v odchylkách mezi postoji k užívání návykových látek a postoji k záškoláctví. Zároveň u postojů k užívání návykových látek se odchylka více odlišuje od průměru, než u postojů k záškoláctví. Oproti tomu u dívek je rozdíl mezi jednotlivými odchylkami pouze 0,03. Vyšší směrodatná odchylka u chlapců a to hlavně u postojů k užívání návykových látek přináší zajímavé zjištění, které si ukážeme níže.

V příloze naleznete číslíkový histogram, který zobrazuje rozptýlení jednotlivých výsledků u postojů dívek a chlapců k užívání návykových látek.

Z číslíkového histogramu si můžeme všimnout toho, že dívky mají více četností u jednotlivých hodnot, zatímco chlapci mají četnosti více rozptýlené. Z toho můžeme usuzovat, že dívky jsou ve svých postojích k užívání návykových látek více konzistentnější oproti chlapcům, u kterých se ukázalo, že mají větší variabilitu ve svých postojích.

Ovšem i přes tuto zajímavost **hypotéza potvrzena nebyla**, jelikož se neprokázala významná odlišnost v postojích žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví, z čehož usuzujeme, že **neexistují rozdíly v postojích u dívek a chlapců z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví.**

Jako 2. vedlejší výzkumnou otázku jsem si stanovila: „Jsou postoje žáků z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví rozdílné v závislosti na tom, jaký typ školy žáci navštěvují (městská, vesnická, gymnázium)?“

H(2): Postoje žáků z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví jsou rozdílné v závislosti na typu školy (městská, vesnická, gymnázium).

V přílohách tabulka č. 5 nás seznamuje s hladinou významnosti rozdílů mezi skupinami (typ školy) a pohybuje se pod hodnotou 0,05, což znamená, že jednotlivé veličiny (městská, vesnická škola, gymnázium) nejsou rovnocenné v rámci postojů k užívání návykových látek a k záškoláctví. U postojů k užívání návykových látek je hladina významnosti 0,040 a u záškoláctví je hladina významnosti 0,011, která vypovídá o větších rozdílech v závislosti na typu školy, kterou žáci 8. až 9. třídy ZŠ navštěvují. Co se týče odlišnosti postojů žáků k užívání návykových látek podle typu školy, tak žáci z městské školy se liší v postojích k užívání návykových látek od žáků ze školy vesnické. Naměřená hladina významnosti je zde 0,045. Ovšem postoje žáků z městské školy se neliší od postojů žáků z gymnázia. Hladina významnosti totiž přesahuje hodnotu 0,05. Odlišnost v postojích k užívání návykových látek se také nepotvrdila u dětí z vesnické školy a gymnázia. Hladina významnosti zde velmi přesahuje hodnotu 0,05 a to se získanou hodnotou 1,000. Zároveň dle jednotlivých průměrných hodnot postoje k užívání návykových látek můžeme říci, že nejzápornější postoje k užívání návykových látek mají žáci z městské školy s průměrnou hodnotou postoje 3,7857. Naopak nejkladnější postoje mají žáci z vesnické školy s nejnižší průměrnou hodnotou postoje 3,5220.

Postoje k záškoláctví jsou rozdílné u žáků z městské školy a gymnázia. Hladina významnosti je zde 0,009, což vypovídá o odlišnosti postojů žáků na těchto školách. Žáci z městské školy a vesnické se od sebe v postojích neliší, o čemž vypovídá hladina významnosti s hodnotou 0,314. Stejně tak tomu je i u žáků z vesnické školy a gymnázia. Hladina významnosti je 0,389, což opět přesahuje hodnotu 0,05, takže nemůžeme mluvit o rozdílnosti postojů. Na základě průměrných hodnot postoje k záškoláctví na jednotlivých školách můžeme říci, že nejzápornější postoje mají žáci z městské školy s hodnotou 3,7857. Naopak nejnižší průměrná hodnota postoje byla naměřená u žáků z gymnázia, kteří tedy mají nejkladnější postoje k záškoláctví.

Z interpretovaných výsledku můžeme usuzovat, že **existuje rozdíl mezi postoji žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví v závislosti na typu školy (městská, vesnická, gymnázium)**, což znamená, že naše **hypotéza byla potvrzena.**

Jako 3. vedlejší výzkumnou otázku jsem si zvolila: „Jsou rozdílné postoje žáků k užívání návykových látek a k záškoláctví dle toho, jestli žáci navštěvují 8. nebo 9. třídu ZŠ?

H(3) Postoje k užívání návykových látek a k záškoláctví nejsou rozdílné u žáků, kteří navštěvují 8. třídu oproti žákům navštěvujících 9. třídu ZŠ.

V tabulce č. 6 (viz přílohy) bylo otestováno, zda existuje rozdíl v postojích mezi jednotlivými skupinami (8. a 9. třída ZŠ). U postojů k užívání návykových látek nám vyšla hodnota hladiny významnosti 0,029, což spadá pod hodnotu 0,05, tudíž můžeme mluvit o rozdílech v postojích k užívání návykových látek na základě typu třídy. U postojů k záškoláctví se potvrdila hodnota hladiny významnosti 0,23, z čehož opět můžeme usuzovat rozdílnost v postojích žáků k záškoláctví na základě toho, jestli navštěvují 8. nebo 9. třídu ZŠ.

Dle průměrných hodnot postoje k užívání návykových látek bylo zjištěno, že žáci navštěvující 8. třídu mají zápornější postoje než žáci, kteří navštěvují 9. třídu. Průměrná hodnota postoje se u žáků 8. tříd pohybuje s hodnotou 3,7533 a u žáků 9. tříd s hodnotou 3,5445 blíží se k hodnotě číslo 1, která v dotazníku znamenala naprostý souhlas a vyjadřovala kladný postoj.

U postojů k záškoláctví je to podobné. Průměrné hodnoty postoje u žáků 8. tříd jsou 3,7225. U žáků 9. tříd je průměrná hodnota postoje 3,5500. Z toho vyplývá, že žáci 8. tříd opět mají zápornější postoje k záškoláctví, než žáci 9. tříd, kteří mají kladnější postoje k záškoláctví.

Hypotéza tedy potvrzena nebyla, jelikož se ukázalo, že existuje rozdíl v postojích k užívání návykových látek a k záškoláctví u žáků, kteří navštěvují 8. třídu oproti žákům navštěvujících 9. třídu ZŠ.

5.9 Vyhodnocení některých výroků

Nyní si vyhodnotíme výrok č. 10 z palety výroků o postojích k užívání návykových látek, který jsme záměrně do měření nezařadili kvůli docílení vyšší reliability u otázky č. 2 z dotazníku.

Z 225 respondentů se k tomuto výroku nevyjádřil pouze jeden žák. Ostatní vždy zaškrtnuli jednu z možností (naprosto souhlasím, spíše souhlasím, nevím, spíše nesouhlasím, vůbec nesouhlasím). V přílohách v grafu č. 2 můžete v procentech vidět, jak žáci s daným výrokiem souhlasí či nesouhlasí.

Vůbec nesouhlasím odpovědělo 34%. Spíše nesouhlasím odpovědělo 15%. 20% žáků označilo odpověď nevím, 15% označilo možnost spíše souhlasím a 16% naprosto souhlasím. Celkově vidíme, že převažuje odpověď vůbec nesouhlasím, což vypovídá o tom, že převyšuje názor žáků, že by byl problém si mezi svými spolužáky sehnat nelegální návykové látky. Zároveň procentuální hodnoty možností naprosto souhlasím a spíše souhlasím nejsou zanedbatelné, proto nemůžeme tvrdit, že dostupnost nelegálních návykových látek je ve škole mezi žáky minimální.

Dále se v dotazníku u otázky č. 4., která se zaměřovala na chování žáků, vyskytoval výrok: „Bojím se být upřímný/á v této části dotazníku, která se zaměřuje na moje chování.“

Hlavním cílem tohoto výroku bylo zmapovat upřímnost žáků v otázkách, které se zaměřovaly na samotné chování žáků. Z 225 respondentů odpovědělo na tuto otázku 223 žáků. Z toho 6 žáků kladně a 217 záporně, což vypovídá o tom, že žáci se nebáli být upřímní v té části dotazníku, která se týkala jejich chování, jak ostatně můžeme vidět v přílohách v grafu č. 3.

Mimo jiné jsem zjistila, že celkové postoje k užívání návykových látek s hodnotou korelačního koeficientu -0,004 nesouvisí s tímto výrokiem. Z toho též usuzujeme, že žáci nemají strach být upřímní v této části dotazníku, která obsahuje výroky o užívání návykových látek. U postojů k záškoláctví se vyskytuje slabá, nepoužitelná korelace s hodnotou 0,043. Tento výsledek si proto také nemůžeme interpretovat jako souvislost mezi strachem žáků z upřímnosti a jejich postoji k záškoláctví.

5.9 Vyhodnocení doplňujících otázek

U jednotlivých výroků, které se týkaly chování žáků, jsem se pokud žák uvedl, že nějaké návykové látky užívá častěji, doptávala na to, jak často a při jaké příležitosti se takto chová. U záškoláctví poté z jakého důvodu chodí za školu a případně jak často. Některé výsledky jsem také porovnávala s výsledky průzkumu „Evropské školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD)“, který byl proveden v České republice v roce 2011 (Chomynová a Csémy aj., 2014). Dále také s daty od Mravčíka a Chomynové aj. (2015) z: „Výroční zprávy o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2014.“

1) Kouření

Zde se ukázalo, že cigarety zkusilo kouřit 59,6 % žáků. Žádnou zkušenost s cigaretami nemá 40,4% žáků. Cigarety kouří častěji 18,8% žáků, 81,2% častěji nekouří. Z výroční zprávy o stavu ve věcech drog v České republice z roku 2014 vyplývá, že 5% 13 letých žáků a 16% 15 letých žáků kouří častěji, což je podobné procento jako u našich žáků, kteří častěji kouří.

V přílohách v grafu č. 4 najdete interpretaci doplňující odpovědi.

Z žáků, kteří kouří častěji, 21% neuvedlo při jaké příležitosti kouří častěji a 17% neuvedlo jak často. 16% žáků uvedlo, že kouří každý den, 9% kouří pravidelně a 7% žáků kouří před školou, o volnou hodinu či po škole. 5% žáků kouří občas a zároveň 5% kouří, když jsou ve stresu. Po 2% uvádí žáci, že kouří 2x až 3x týdně, o víkendy nebo když na to mají chuť a 1% uvedlo, že kouří, když mají na cigarety peníze.

Z těchto výsledků vyplývá, že žáci nejčastěji kouří buďto před školou, o volnou hodinu či po škole a jako nejvyšší frekvence užívání se ukázalo každodenní kouření cigaret, což se uvádí ve Výroční zprávě o stavu ve věcech drog v České republice v roce 2014, že 12% dospívajících kouří každý den, což je nižší procento, než je tomu v našem případě.

2) Alkohol

Alkohol zkusilo pít 92% žáků, pouhých 8% neuvedlo žádný experiment s alkoholem.

Častější užívání alkoholu uvádí 18,8% žáků a 81,2% častější užívání zamítá, což jsou úplně stejné procentuální výsledky jako tomu je u experimentu a častějšího užívání cigaret. Ve výroční zprávě o stavu ve věcech drog v České republice z roku 2014 je uvedeno, že 5% 13 letých a 16% 15 letých žáků užívá alkohol častěji. Zde je zajímavé, že v této studii z roku 2014 se jim potvrdila také stejná procenta u častějšího kouření a užívání alkoholu, akorát s tím rozdílem, že my se zaměřujeme komplexně na žáky ve věku 13 – 15 let.

V přílohách v grafu č. 5 se podíváme na to, jestli se shodují příležitosti, při kterých žáci kouří častěji cigarety či pijí alkohol a také, jestli je stejná či rozdílná frekvence užívání těchto látek.

Z žáků, kteří pijí alkohol častěji 29% odpovědělo, že častěji užívají alkohol na příležitostných akcích jako jsou oslavy, Vánoce, Silvestr apod. 26% žáků neuvedlo, jak často alkohol užívají. 12% odpovědělo, že občas. 6% žáků neuvedlo při jaké příležitosti, 6% uvedlo, že alkohol užívají, když jsou s kamarády. 5% odpovědělo, že pijí častěji ve svém volném čase. 4% žáků uvedla, že pijí dle jejich slovníku „na párty“. 3% uvádí, že pijí každý den a také 3% žáků odpověděla, že pijí alkohol častěji pod dohledem rodičů. 2% uvádí, že pijí o víkend. Po 1% žáci odpověděli, že pijí častěji 2x -3x týdně, když na to mají chuť, když mají špatnou náladu nebo když mají peníze.

Mezi nejčastější příležitost, kdy žáci pijí alkohol spadají tzv. příležitostné akce a jako nejčastější četnost pití alkoholu se ukázalo občasné užití. Zde si můžeme povšimnout, že u alkoholu (častěji) žáci vůbec neuvádějí užívání v prostředí školy, před školou či po škole. Naopak u častějšího kouření neuvádí žáci příležitostné akce. To se zřejmě odvíjí již od postojů rodičů k těmto dvou legálním návykovým látkám. V domácím prostředí bývá často příležitostné pití alkoholu tolerováno při oslavách, svátcích atd., ale kouření je pro většinu rodičů naprosté tabu. Z druhé strany „neškodnou cigaretu“ děti zřejmě zvolí v prostředí školy mnohem častěji, ať už proto, že to vidí u svých spolužáků nebo jim kouření nepřijde jako tak silné porušení pravidel oproti tomu, kdyby se opili například o volnou hodinu.

Nejvyšší procento žáků odpovědělo, že alkohol užívají občas, což u častějšího užívání cigaret bylo každodenní kouření.

3) **Marhuana**

Marhuanu již zkusilo užít 18,4% žáků a ještě jí nevyzkoušelo 81,6 %.

Častější užívání se objevilo u 1,8% žáků a 98,2% nemá s pravidelnějším užíváním žádné zkušenosti. Ve výroční zprávě o stavu ve věcech drog v České republice z roku 2014 uvádí zkušenost s konopnými látkami 9 – 11% 11 - 15 letých žáků ZŠ a 26 - 33% žáků ve věku 14 - 15 let, což v našem případě 18,4% je na věk 13 – 15 let odpovídající a zároveň menší procento, než bylo naměřené ve výzkumu u 14 – 15 letých žáků, kteří uvedli, že již mají zkušenost s konopnými látkami.

V přílohách v grafu č. 6 se můžeme podívat opět na doplňující odpovědi k výroku: „Marhuanu užívám častěji.“

Z žáků, kteří užívají častěji marihuanu 38% nevedlo, jak často marihuanu užívají. 25% nevedlo při jaké příležitosti. 13% potvrdilo příležitostné užívání. Po 12% žáci uvádí, že marihuanu si dají, když jim jí někdo nabídne nebo s kamarády „na párty“. Celkově z výsledku vidíme, že když už žáci chtěli odpovědět, tak uváděli z četností příležitostné užívání a jako příležitost „párty“ s kamarády nebo když se naskytne možnost, že jim někdo marihuanu nabídne. V tomto případě se zde opět projevuje vliv vrstevnické skupiny.

4) **Jiné nelegální návykové látky, než je marihuana**

V tomto případě pokus s užitím jiné nelegální návykové látky, než je marihuana uvedl pouze 1 žák, který nevyplnil doplňující otázku. Pravidelnější užívání uvedl též 1 žák, ale také bohužel neodpověděl na doplňující otázku, jak často jinou nelegální látku užívá a případně jakou.

5) **Záškoláctví**

Experiment se záškoláctvím uvedlo 16,3% žáků a 83,7% nikdy nezkusilo jít za školu. U výroku: „Už jsem zkusil jít za školu.“, jsem se doptávala, z jakého důvodu žáci byli za školou. Jednotlivé procentuální výsledky jsou zobrazeny v přílohách grafu č. 7.

Z žáků, kteří již experimentovali se záškoláctvím 19% žáků odpovědělo, že jejich důvodem pro záškoláctví bylo to, že se měla psát písemka. Dalších 19% doplňující otázku nevyplnilo. 14% žáků zkusilo jít za školu, když byli na nějaké mimoškolní (kulturní, sportovní) akci a již se jim nechtělo vracet do školy. 8% žáků uvedlo jako důvod pro záškoláctví nechut' jít do školy. 6% žáků zkusilo jít za školu, protože měli strach, že dostanou špatnou známku. Dalších 5% uvedlo jako důvod problémy ve škole. 5% šlo za školu kvůli strachu z učitele, 5% kvůli kamarádovi, 5% z důvodu nepřípravenosti pomůcek na hodinu a 5% uvedlo, že šlo za školu kvůli problémům se spolužáky. U 3% žáků se objevily odpovědi, že důvodem bylo to, že žáci zaspali. Další 3% žáků uvedla, že šla za školu omylem. Zbylé 3% žáků si zapomněla žádost o uvolnění, takže odešla ze školy bez omluvení.

Když už tedy žáci uvedli důvod pro záškoláctví, tak to bylo hlavně kvůli tomu, že se chtěli vyhnout písemce nebo se nevrátili z mimoškolní akce.

Záškoláctví častěji uvedl jen 1 žák, který odpověděl, že chodí za školu pravidelně, ale již nevíme z jakého důvodu.

5.10 Shrnutí

V celém výzkumu jsem prostřednictvím dotazníkového šetření dosáhla hlavního cíle, kterým bylo zjištění, že existuje u žáků 8. až 9. třídy ZŠ souvislost mezi jejich postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou. Tím pádem byla potvrzena hypotéza, že: „Žáci z 8. až 9. třídy ZŠ, kteří mají kladný postoj k užívání návykových látek, tak mají kladný postoj k záškoláctví a zároveň sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou.“

Prokázala se především významná korelace mezi postoji k užívání návykových látek a postoji k záškoláctví s hodnotou korelačního koeficientu 0,610.

Dále bylo zjištěno, že dívky z 8. až 9. třídy nemají odlišný postoj k užívání návykových látek a k záškoláctví oproti chlapcům. Pouze chlapci jsou ve svých postojích k návykovým látkám méně konzistentnější, než dívky.

Také bylo objeveno, že existují rozdíly u žáků 8. až 9. třídy ZŠ v postojích k užívání návykových látek a k záškoláctví v závislosti na typu školy, kterou žáci navštěvují (městská, vesnická, gymnázium). Zde bylo zjištěno, že nejkladnější postoje k užívání návykových látek mají žáci z 8. až 9. třídy ZŠ z vesnické školy, naopak na škole městské mají nejzápornější postoje. U postojů k záškoláctví se prokázalo, že nejkladnější postoje k záškoláctví mají žáci z 8. až 9. třídy ZŠ navštěvující gymnázium a oproti tomu nejzápornější postoje mají na škole městské.

Dále jsem zjistila, že existuje rozdíl v postojích k užívání návykových látek a k záškoláctví u žáků, kteří navštěvují 8. třídu oproti žákům navštěvujících 9. třídu ZŠ. U návykových látek i u záškoláctví bylo zjištěno, že žáci navštěvující 8. třídu mají zápornější postoje než žáci, kteří navštěvují 9. třídu ZŠ.

V závěru výzkumu byly uvedeny procentuální statistiky chování žáků z 8. až 9. třídy ZŠ a charakterizován výčet příležitostí, při kterých žáci užívají návykové látky častěji a jaká je frekvence jejich užívání. U záškoláctví byly nastíněny důvody, proč žáci experimentují se záškoláctvím.

DISKUZE

Ve výzkumu jsem prostřednictvím dotazníkového šetření vzhledem ke svým možnostem získala data od 225 respondentů, což jsem popisovala již v praktické části bakalářské práce. Pro příští realizaci bych se snažila více zapracovat na tom, aby si byly co nejpodobnější výzkumné vzorky, které jsem v hypotézách porovnávala a to především u typu škol.

Z hypotézy č. 2 například vyplynulo, že žáci navštěvující gymnázium mají kladnější postoje k záškoláctví, než žáci z městské školy. Zde by mě zajímala detailnější analýza postojů žáků z těchto dvou typů škol. Dále vzhledem k tomu, že v nejmenovaném regionu je pouze jedno osmileté gymnázium, bylo by určitě i pro samotnou školu přínosné, kdybychom se dozvěděli, zda je tomu tak i v jiných regionech, kde bychom srovnávali postoje k záškoláctví vzhledem k typu školy nebo zda bychom zjistili, že se kladnější postoje u žáků projevují jen v nejmenovaném gymnáziu, kde byl výzkum realizován. Ovšem mým cílem bylo pouze zjistit, zda existuje rozdíl v postojích k záškoláctví u žáků 8. až 9. třídy ZŠ vzhledem k typu školy, kterou navštěvují, což se potvrdilo. Tato informace bude předána školám a již nyní může pomoci nejmenovanému gymnáziu k prevenci tohoto chování.

Z výsledků mohu usuzovat, že zvolená metodologie se pro potvrzení či vyvrácení hypotéz osvědčila. Co se týče samotného dotazníku, i přes poměrně dobré výsledky bych pro další využití zapracovala na výrocích u jednotlivých škál, abych zvýšila jejich reliabilitu a dosáhla lepších a spolehlivějších výsledků či usnadnila proces vyhodnocování.

Jak jsem popisovala v praktické části, tak jsem se inspirovala při tvorbě některých výroků o postojích k užívání návykových látek Evropskou školní studií o alkoholu a jiných drogách (ESPAD), která byla realizována v roce 2011. Ovšem například výrok o dostupnosti návykových látek jsem nakonec vyhodnocovala samostatně, jelikož neměřil to, co by měřit měl. Tudíž bych ho pro příště do škály postojů k užívání návykových látek nezařazovala, ale případně bych ho formulovala jako samostatnou otázku, jelikož přináší podstatné informace pro školy, které v rámci preventivních opatření mohou zapracovat na snížení dostupnosti návykových látek v prostředí školy.

ZÁVĚR

Bakalářská práce pojednává o postojích žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví. V teoretické části práce jsem rozpracovala klíčová témata, kterými jsou postoje, vývojové období žáků 8. až 9. třídy ZŠ, užívání návykových látek a záškoláctví. Ve výzkumné části jsem se zaměřila především na výzkum souvislosti mezi postoji žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli žáci sami někdy vyzkoušeli nějakou návykovou látku nebo byli za školou. K dosažení svého cíle jsem použila kvantitativní metodu sběru dat - dotazníkové šetření, v kterém jsem využila jeden ze způsobů měření postojů a to tzv. Likertovu škálu. Po vyhodnocení dat ze statistického programu SPSS jsem interpretovala v praktické části výsledky výzkumu, v kterých se potvrdila hlavní výzkumná hypotéza a bylo zjištěno, že: „Žáci z 8. až 9. třídy ZŠ, kteří mají kladný postoj k užívání návykových látek, tak mají kladný postoj k záškoláctví a zároveň sami někdy zkusili nějakou návykovou látku nebo byli za školou.“

Dále jsem se v praktické části zaměřila na vyhodnocení dalších výzkumných hypotéz. Z výsledků vyplynulo, že dívky z 8. až 9. třídy ZŠ nemají odlišný postoj k užívání návykových látek a k záškoláctví oproti chlapcům. Pouze jako zajímavost můžu uvést, že chlapci byli méně konzistentnější ve svých postojích k užívání návykových látek oproti dívkám.

Také bylo zjištěno, že existují rozdíly u žáků 8. až 9. třídy ZŠ v postojích k užívání návykových látek a k záškoláctví v závislosti na typu školy, kterou žáci navštěvují (městska, vesnická, gymnázium).

Mimo jiné bylo prokázáno, že existuje rozdíl v postojích k užívání návykových látek a k záškoláctví u žáků, kteří navštěvují 8. třídu oproti žákům navštěvujících 9. třídu ZŠ.

V závěru praktické části byly vyhodnoceny prostřednictvím Excelu doplňující otázky a zmíněny statistiky experimentu či častějšího užívání návykových látek nebo chození „za školu“. O detailnějších zajímavostech z výzkumu jsem pojednávala již v samotné praktické části a jejím shrnutí.

Z výsledků vyplývá, že problematika užívání návykových látek a záškoláctví u dospívajících patří stále mezi velmi aktuální témata, s kterými je do budoucna potřeba nadále pracovat a zlepšovat prevenci a větší osvětu ve školách, již v tomto rizikovém vývojovém období. Tomu by měly napomoci výsledky výzkumu, které pak do konce školního roku 2015/2016 budou předány jednotlivým školám, na kterých byl výzkum proveden. Zároveň lze z výsledků praktické části usuzovat, že prevence u návykových látek nebo u záškoláctví přináší další výhody, jelikož prostřednictvím prevence jednoho chování a působením na změnu postoje u žáka k jednomu jevu, můžeme předejít výskytu druhého chování.

Vzhledem k zjištěným výsledkům bych se ráda nadále tomuto tématu hlouběji věnovala, případně o něm informovala širokou veřejnost nebo ho detailněji rozpracovala v diplomové práci.

SEZNAM LITERATURY

Bibliografické zdroje:

AYERS, Susan a Richard DE VISSER. *Psychologie v medicíně*. Překlad Helena HARTLOVÁ. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5230-3.

DUŠEK, Karel a Alena VEČEŘOVÁ-PROCHÁZKOVÁ. *Diagnostika a terapie duševních poruch*. 2., přepr. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4826-9.

FISCHER, Slavomil a Jiří Škoda. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Praha: Grada, 2009. ISBN: 978-80-247-2781-3.

FREUD, Anna. *Já a obranné mechanismy*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-084-4.

KYRIAOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-945-3.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 3., přepr. a dopl., Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

MACHKOVÁ, Hana. *Mezinárodní marketing: [strategické trendy a příklady z praxe]*. 4. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5366-9.

MACHOVÁ, Jitka a Dagmar KUBÁTOVÁ. *Výchova ke zdraví*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5351-5.

MARHOUNOVÁ, Jana. *Dospívání*. Praha: Empatie, 1996. ISBN 80-901618-7-1.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualiz. a rozš. vydání. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATĚJČEK, Zdeněk a Jarmila KLÉGROVÁ. *Praxe dětského psychologického poradenství*. Vyd. 2., aktualiz. a upr., Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0000-0.

MERTIN, Václav, Lenka KREJČOVÁ a kol. *Výchovné poradenství*. 2., přepr. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013. ISBN 978-80-7478-356-2.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

NEŠPOR, Karel a Ladislav CSÉMY. *Alkohol, drogy a vaše děti: jak problémům předcházet, jak je včas rozpoznat, jak je zvládat*. Praha: Sportpropag, 1992.

PIAGET, Jean a Bärbel INHELDER. *Psychologie dítěte*. Praha: SPN, 1970. 80-7178-407-9.

PIAGET, Jean. *Psychologie inteligence*. 2. vyd., Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-309-9.

ŘÍČAN, Pavel a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Dětská klinická psychologie*. 4., přepr. a dopl. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3357-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. 2. rozš. a přepr. vyd. Praha: Carolinum, 2012. ISBN: 978-80-246-2153-1.

VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8.

Zahraniční bibliografické zdroje:

FESTINGER, Leon. *Theory of Cognitive Dissonance*. Stanford, California: Stanford University Press, 1957. ISBN 978-0-8047-0911-8.

KLINE, Paul. *The handbook of psychological testing*. 2nd ed. New York: Routledge, 2000. ISBN 0415211581.

REID, Ken. *Truancy and schools*. New York: Routledge, 2003. ISBN 0-415-20509-3.

Bakalářská práce:

Matuška, Filip. *Zkušenosti žáků 8. a 9. tříd s návykovými látkami*. Zlín, 2008. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Ústav pedagogických věd. Vedoucí bakalářské práce: Štefan Chudý. Dostupné z: <http://theses.cz/id/b6o8k7/?furl=%2Fid%2Fb6o8k7%2F;lang=en>

Internetové zdroje:

CHOMYNOVÁ, Pavla, Ladislav Csémy, Lucie Grolmusová a Petr Sadílek. *Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách (ESPAD): výsledky průzkumu v České republice v roce 2011*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2014. ISBN 978-80-7440-101-5.

Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/data/obj_files/1662/358/Evropsk%C3%A1_%C5%A1koln%C3%AD_studie_ESPAD_web.pdf

KALINA, Kamil a kol. *Mezioborový glosář pojmů z oblasti drog a drogových závislostí*. Praha: Filia nova, 2001. ISBN 80-238-8014-4.

Dostupné z: <http://www.drogy-info.cz/publikace/glosar/?g=108goo>

ČESKO, Zákon č. 273 / 2013 Sb. ze dne 22. srpna 2013 o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů a některých dalších zákonů. In: *Ministerstvo zdravotnictví České republiky*. © 2010 [cit. 2016-03-21].
Dostupné z: http://www.mzcr.cz/dokumenty/zakon-c-sb_1965_1051_3.html

Mravčík, Viktor, Pavla Chomynová, Kateřina Grohmannová a Barbara Janíková aj. *Výroční zpráva o stavu ve věcech drog pro Evropské monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti: Česká republika*. Praha: Úřad vlády ČR, 2015. ISBN 978-80-7440-134-3
Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/vyrocnizpravy/VZ_2015.pdf

NEŠPOR, Karel, Ladislav CSÉMY a Hana PERNICOVÁ. *Problémy s návykovými látkami ve školním prostředí, Časná a krátká intervence*. Praha: Sportprag, 1998. [online] © 2003 – 2015, [cit. 2016-03-19].

Dostupné z:
<http://www.zkola.cz/rodice/socpatologievy/zavislosti/Stranky/Z%C3%A1vislost-obecn%C4%9B---Ne%C5%A1por.-Karel-Probl%C3%A9my-s-n%C3%A1vykov%C3%BDmi-l%C3%A1tkami-ve-%C5%A1koln%C3%ADm-prost%C5%99ed%C3%AD.-%C4%8Casn%C3%A1-a-kr%C3%A1tk%C3%A1-intervence.aspx>

RADIMECKÝ, Josef. Proč lidé užívají drogy. In: *Adiktologie. cz* [online]. Leden 11, 2006 [cit. 2016-03-24]. Dostupné z:
<http://www.adiktologie.cz/cz/articles/detail/69/28/Proc-lide-uzivaji-drogy>

Rozdělení drog. In: *Substituční – léčba.cz* [online]. © 2016 21.4. 2016 [cit. 2016-04-21]. Dostupné z: <http://www.substitutni-lecba.cz/rozdeleni-drog>

PŘÍLOHY

1) Příloha č. 1 - dotazník

DOTAZNÍK NA POSTOJE K UŽÍVÁNÍ NÁVYKOVÝCH LÁTEK A K ZÁŠKOLÁCTVÍ

Milí žáci,

jsem studentka 3. ročníku psychologie na Pražské vysoké škole psychosociálních studií a ráda bych vás požádala o vyplnění tohoto dotazníku, který slouží k průzkumu k méjí bakalářské práci s názvem: „**Postoje žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví.**“ Tento dotazník je **anonymní a dostane se pouze do mých rukou.** Veškeré informace budou sloužit pouze pro studijní účely a budou použity ke zpracování méjí bakalářské práce. S rámcovými výsledky tohoto průzkumu bude seznámena škola. U jednotlivých otázek vždy prosím **zaškrtněte jedno okénko u každého řádku**, podle toho jaká možnost nejvíce vystihuje váš postoj či doplňte to, co se po vás žádá.

Prosím vás o pravdivé odpovědi na otázky z mého dotazníku a předem děkuji za jeho vyplnění a za vaší upřímnost.

Janet Bělová

1. Zaškrtni prosím jakého jsi pohlaví.

- 1) dívka
- 2) chlapec

2. Vyjádři prosím svůj názor k následujícím výroky týkajících se užívání návykových látek tím, že u každého řádku zaškrtněš vždy jedno okénko.

Poznámka:

návykové látky dělíme na:

legální návykové látky: tabák, alkohol, léky, těkavé látky

nelegální návykové látky – všechno ostatní

	Naprostou souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Vůbec nesouhlasím
Cením si lidí, kteří neužívají žádné návykové látky.					
Láká mě vyzkoušet nelegální návykové látky.					
Marihuanu nepovažuji za návykovou látku, která by mi měla uškodit.					
Nikdy bych si nevzal/a žádnou nelegální návykovou látku.					
Alkohol bych ve svém věku mohl/a výjimečně pít pouze o slavnostní akce jako jsou narozeninové či silvestrovské přípitky.					

Ve školním prostředí (o volné hodině, přestávku) bych si nedal/a žádnou legální ani nelegální návykovou látku.					
Když zjistím, že můj spolužák užívá nelegální návykové látky, tak to ovlivní můj pohled na něj.					
Když budu vědět o spolužákovi, který užívá nelegální návykové látky, tak to řeknu učiteli nebo výchovnému poradci.					
Když mi bude spolužák nabízet marihuanu, tak to neodmítnu.					
Když bych si chtěl/a sehnat mezi svými spolužáky nelegální návykové látky, tak by to nebyl problém.					
	1	2	3	4	5

3. Vyjádři prosím svůj názor k následujícím výroky týkajících se pravého záškoláctví tím, že u každého řádku zaškrtněš vždy jedno okénko.

Poznámka:

pravé záškoláctví – záškoláctví bez vědomí rodičů

	Naprosto souhlasím	Spíše souhlasím	Nevím	Spíše nesouhlasím	Vůbec nesouhlasím
Vzdělání má pro mě velkou hodnotu.					
Pravidla napsaná ve školním řádu se snažím dodržovat.					
Záškoláctvím se problémy ve škole nevyřeší.					
Chodit za školu je moderní.					
Vadí mi, když můj spolužák chodí za školu.					
Když se dozvím, že můj spolužák chodí za školu, tak to změnil můj náhled na něj.					

Když se dozvím, že můj spolužák chodí za školu, tak to řeknu učiteli nebo výchovné poradkyni.					
Když mě můj spolužák bude přemlouvat, abych šel/šla za školu, tak půjdu.					
Když půjdu za školu, tak se pochlubím svým spolužákům.					
Spolužákovi, který chodí za školu poskytnu zápisky, aby si mohl doplnit látku.					
	1	2	3	4	5

4. Zaškrtni prosím u následujících výroku vždy jednu z možností (ANO, NE) týkajících se tvého chování. Případně doplň to, co se po tobě žádá.

Poznámka:

legální návykové látky: tabák, alkohol, léky, těkavé látky

nelegální návykové látky – všechno ostatní

„chodit za školu“ –bez vědomí rodičů (tzv. pravé záškoláctví)

	ANO	NE
Už jsem zkusil/a kouřit cigarety.		

	ANO	NE
Cigarety kouřím častěji.		

Pokud ANO, tak doplň **jak často a při jaké příležitosti:**

.....

.....

.....

	ANO	NE
Už jsem zkusil/a pít alkohol.		

	ANO	NE
Alkohol piji častěji.		

Pokud ANO, tak doplň **jak často a při jaké příležitosti:**

.....

.....

.....

	ANO	NE
Už jsem zkusil/a užít marihuanu.		

	ANO	NE
Marihuanu užívám častěji.		

Pokud ano, tak doplň **jak často a při jaké příležitosti**:

.....

.....

.....

	ANO	NE
Už jsem zkusil/a užít jiné nelegální návykové látky, než marihuanu.		

Pokud ANO, tak doplň **jaké**:

.....

.....

	ANO	NE
Častěji užívám jiné nelegální návykové látky, než marihuanu.		

Pokud ANO, tak doplň **jaké, jak často a při jaké příležitosti**:

.....

.....

.....

	ANO	NE
Už jsem zkusil/a jít za školu.		

Pokud ano, tak doplň z **jakého důvodu**:

.....

.....

.....

	ANO	NE
Za školu chodím častěji.		

Pokud ANO, tak doplň **jak často a z jakých důvodů**:

.....

.....

.....

.....

.....

	ANO	NE
Bojím se být upřímný/á v této části dotazníku, která se zaměřuje na moje chování.		

2) Příloha č. 2 - tabulky a grafy

tab. č. 1 - reliabilita postojů k užívání návykových látek

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,740	,752	9

tab. č. 2 - reliabilita postojů k záškoláctví

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,679	,676	10

tab. č. 3 - korelace postoje k užívání návykových látek s postojem k záškoláctví

Correlations

		postoj k návykovým látkám	postoj k záškoláctví
postoj k návykovým látkám	Pearson Correlation	1	,610(**)
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	225	225
postoj k záškoláctví	Pearson Correlation	,610(**)	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	225	225

tab. č. 4 - průměrné hodnoty postojů k užívání návykových látek a postojů k záškoláctví

	pohlaví			
	dívka		chlapec	
	Mean	Standard Deviation	Mean	Standard Deviation
postoj k návykovým látkám	3,70	,58	3,61	,81
postoj k záškoláctví	3,67	,55	3,61	,58

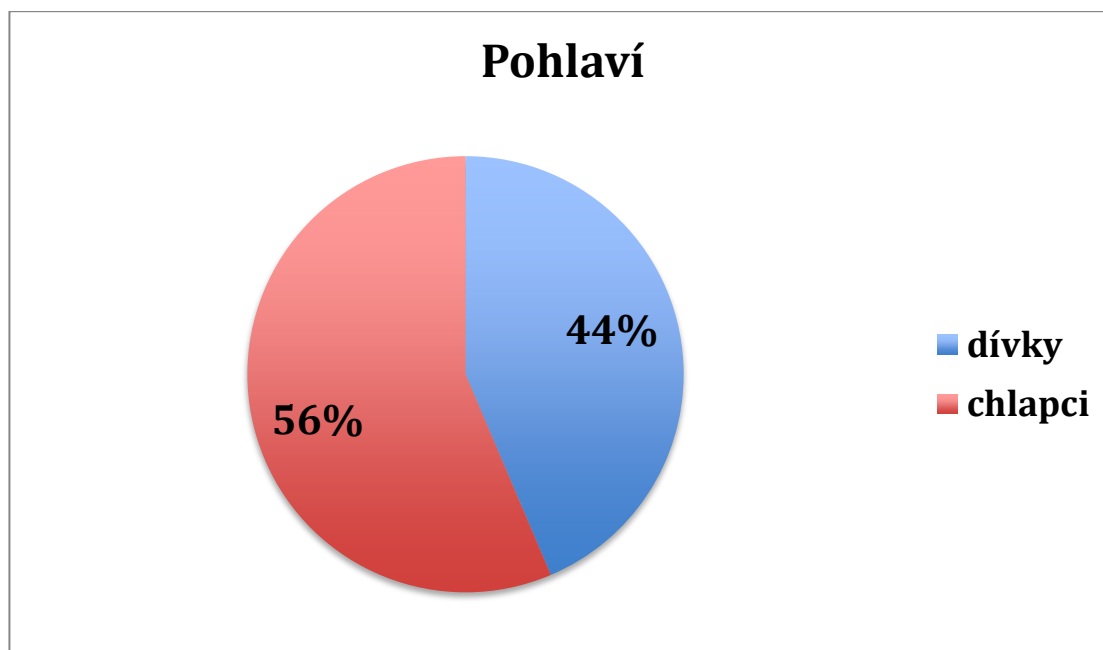
tab. č. 5 - hladina významnosti mezi jednotlivými skupinami (typy škol – městská, vesnická, gymnázium)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
postoj k návykovým látkám	Between Groups	3,287	2	1,643	3,258	,040
	Within Groups	111,971	222	,504		
	Total	115,257	224			
postoj k záškoláctví	Between Groups	2,874	2	1,437	4,590	,011
	Within Groups	69,507	222	,313		
	Total	72,382	224			

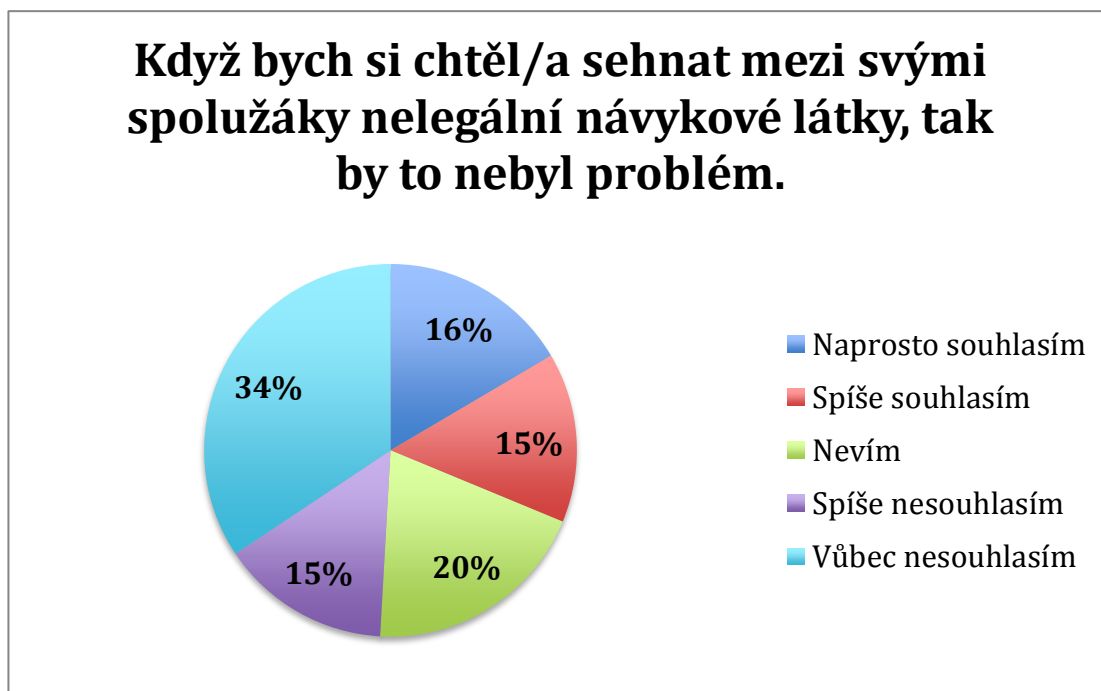
tab. č 6 - hladina významnosti mezi jednotlivými skupinami (třídy – 8. a 9.)

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
postoj k návykovým látkám	Between Groups	2,452	1	2,452	4,848	,029
	Within Groups	112,805	223	,506		
	Total	115,257	224			
postoj k záškoláctví	Between Groups	1,674	1	1,674	5,278	,023
	Within Groups	70,708	223	,317		
	Total	72,382	224			

Graf č. 1 - pohlaví žáků

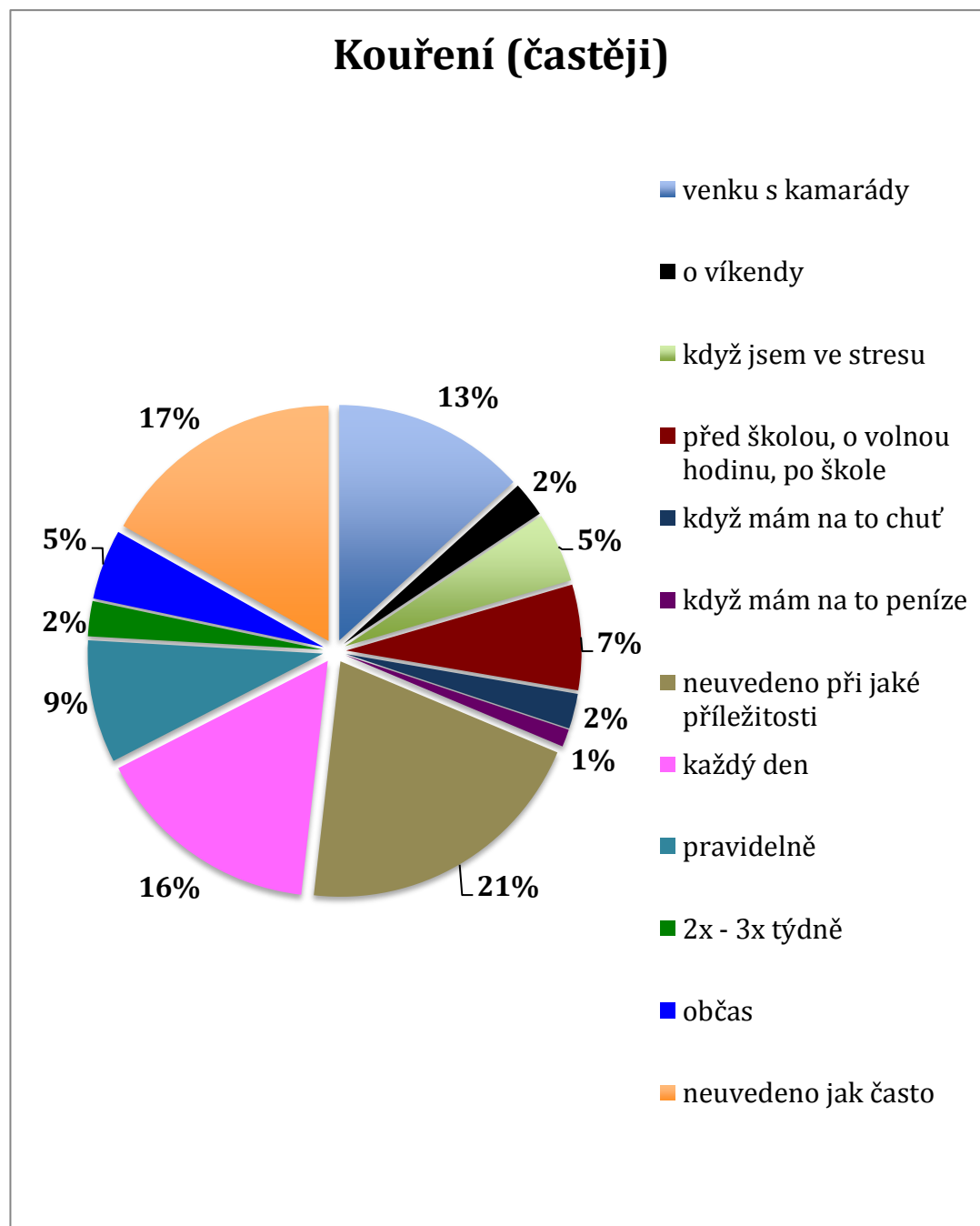
Graf č. 2 - výrok č. 10 z palety výroků o postojích k užívání návykových látek

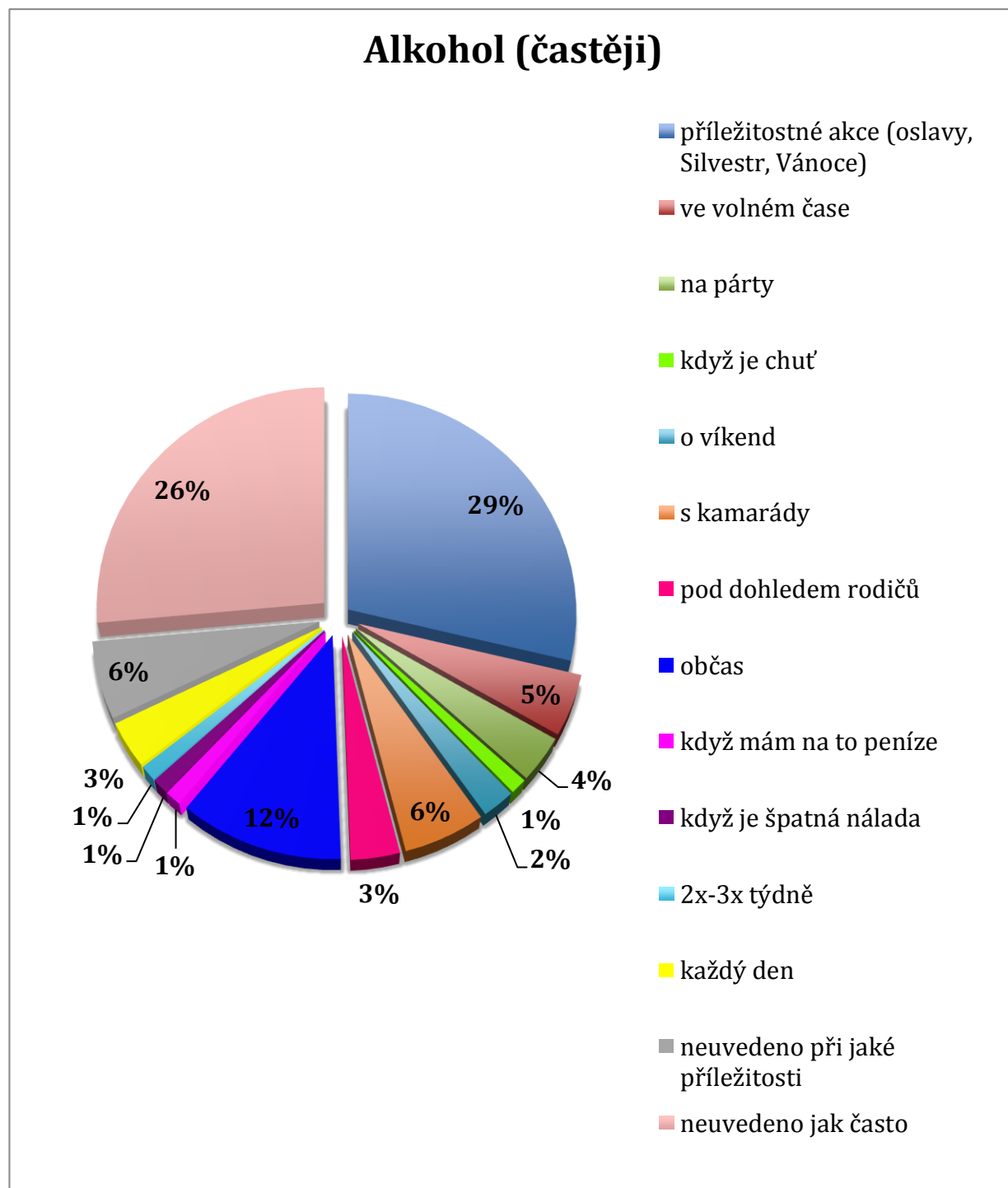
Graf č. 3 - výrok z otázky č. 4

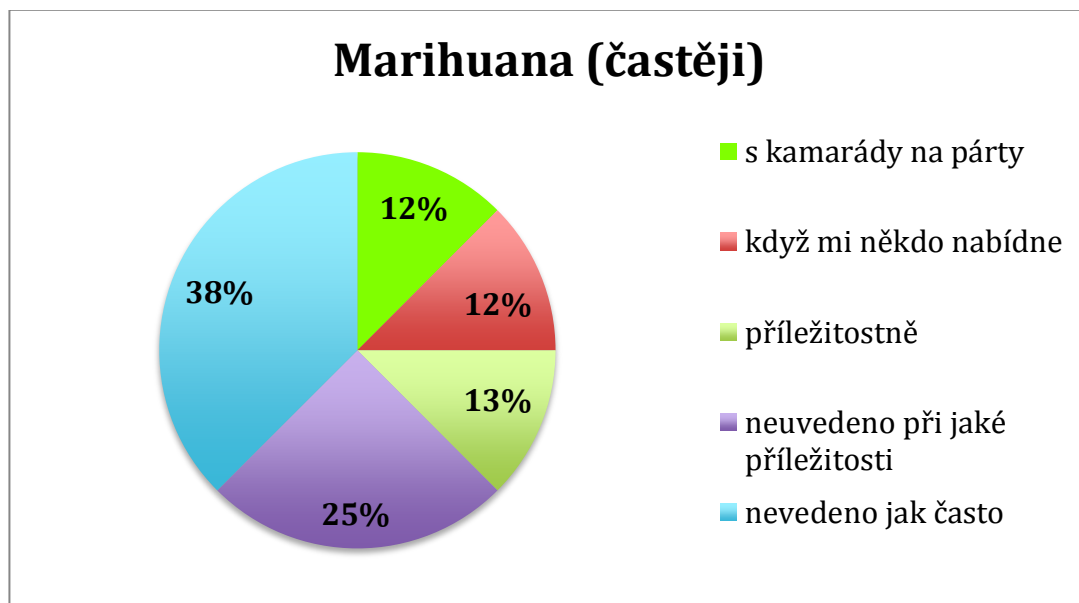
Graf č. 4 - Kouření (častěji)

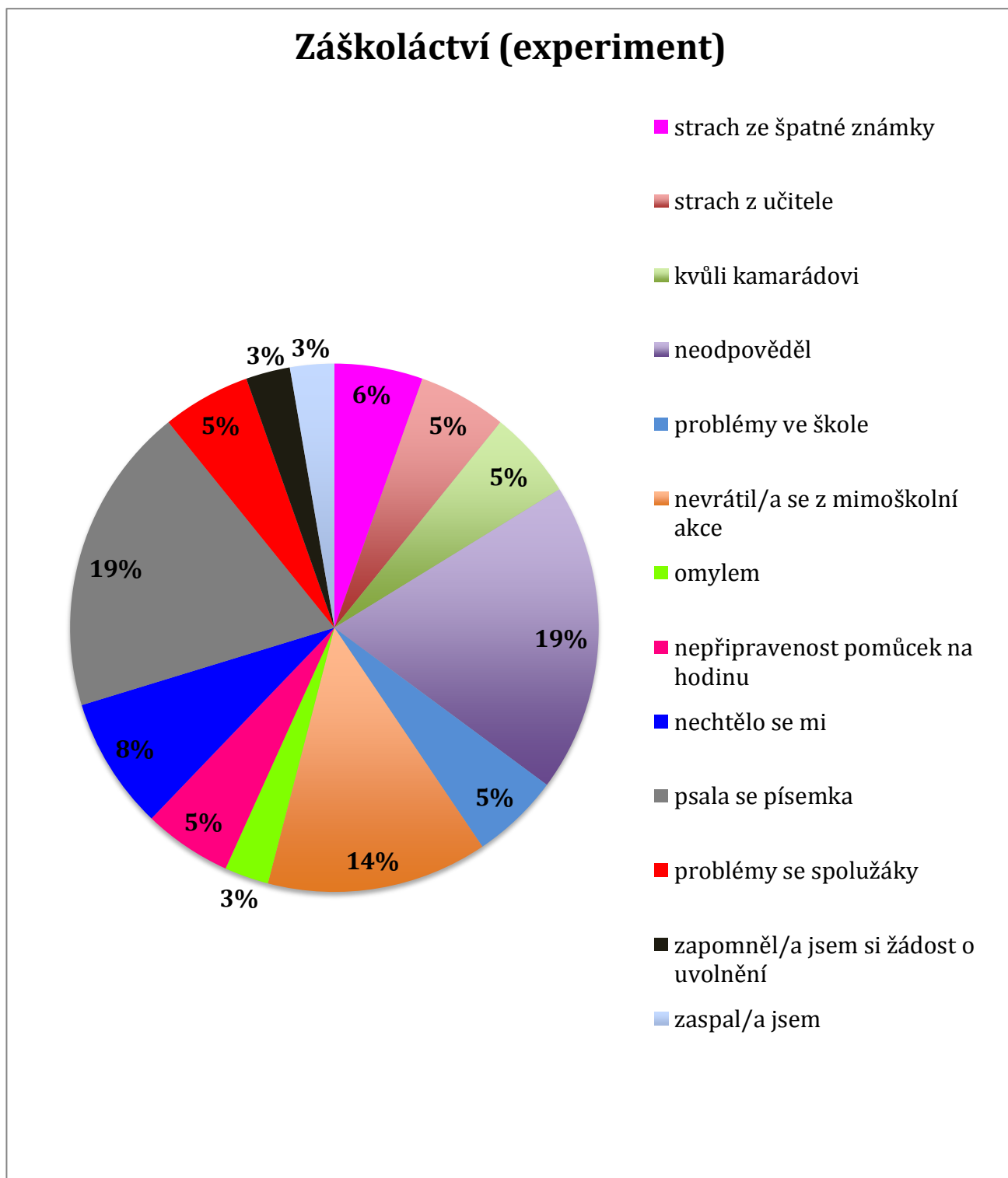
Graf č. 5 - Alkohol (častěji)

Graf č. 6 - Marihuana (častěji)

Graf č. 7 - Záškoláctví (experiment)

Číslicový histogram:

postoj k návykovým látkám Stem-and-Leaf Plot for
sex= dívka

Frequency	Stem &	Leaf
1,00	Extremes	(=<2,1)
2,00	2 .	34
11,00	2 .	56677777888
17,00	3 .	0001122233334444
29,00	3 .	555555566667777777888888888
32,00	4 .	000000001111122222223333334444
6,00	4 .	555555

Stem width: 1,00
Each leaf: 1 case(s)

postoj k návykovým látkám Stem-and-Leaf Plot for
sex= chlapec

Frequency	Stem &	Leaf
3,00	1 .	555
1,00	1 .	6
1,00	1 .	8
4,00	2 .	0011
3,00	2 .	233
3,00	2 .	455
6,00	2 .	666777
5,00	2 .	88888
10,00	3 .	0000111111
7,00	3 .	2223333
13,00	3 .	4444444555555
14,00	3 .	66666667777777
6,00	3 .	888888
14,00	4 .	0000000011111
16,00	4 .	222222233333333
10,00	4 .	4444445555
9,00	4 .	666677777
2,00	4 .	88

Stem width: 1,00
Each leaf: 1 case(s)

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autorky: Janet Bělová

Studijní program: bakalářský

Studijní obor: jednooborová psychologie

**Název práce: Postoje žáků 8. až 9. třídy ZŠ k užívání
návykových látek a k záškoláctví**

Počet stran (bez příloh): 54

Celkový počet stran příloh: 17

Počet titulů české literatury a pramenů: 20

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 3

Počet internetových odkazů: 8

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Titmanová

Rok dokončení práce: 2016

**Posudek vedoucího bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Janet Bělová

Obor studia: Psychologie

Název práce: Postoje žáků 8. až 9.tříd k užívání návykových látek a záškoláctví

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Titmanová

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 54

Počet stránek příloh: 17

Počet titulů v seznamu literatury: 20 české literatury, 3 zahraniční literatury, 8 internetový odkaz

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost

výsledků v praxi

	1			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Vidí studentka možnosti dalšího rozpracování a navázání na zpracované téma? Příp. jakým směrem?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Studentka ve své BP zpracovává téma postojů žáků ZŠ k užívání návykových látek a záškoláctví. Studentka si klade za cíl zjistit, jak spolu dané postoje souvisí a zda je chování žáků kongruentní s vyjadřovanými postoji.

V teoretické části je uvedena kapitola o postojích, vývojovém období cílové skupiny výzkumné části (8. a 9. ročník ZŠ), návykových látkách (opět vymezeno a zacíleno k zkoumané problematice) a o záškoláctví. V praktické části pak studentka pomocí kvantitativní metodologie – dotazníku zjišťuje postoje k užívání návykových látek a záškoláctví.

Stanovuje si základní výzkumnou otázku „Existují u žáků z 8. až 9. třídy ZŠ souvislosti mezi jejich postoji k užívání návykových látek, postoji k záškoláctví a tím, jestli sami někdy vyzkoušeli nějakou návykovou látku nebo byli za školou?“, a pokládá si výzkumné hypotézy: *H(1) Dívky z 8. až 9. třídy ZŠ mají odlišný postoj k užívání návykových látek a k záškoláctví oproti chlapcům.*

H(2): Postoje žáků z 8. až 9. třídy ZŠ k užívání návykových látek a k záškoláctví jsou rozdílné v závislosti na typu školy (městská, vesnická, gymnázium).

H(3) Postoje k užívání návykových látek a k záškoláctví nejsou rozdílné u žáků, kteří navštěvují 8. třídu oproti žákům navštěvujícím 9. třídu ZŠ.

Studentka ve své praktické části v rámci popisu metodologie pojednává důkladně administraci dotazníků, vzorek respondentů, průběh zpracování dat.

Výsledná data dále zpracovává pomocí statistického programu SPSS.

V práci nechybí diskuse a srovnání s relevantními výzkumy, ilustrativní grafy. Lze ocenit i použití zahraničních pramenů.

Studentka v rámci BP prokázala schopnosti propojení teoretických znalostí pro praktické, výzkumné záměry, v rámci BP se odvážila do oblasti kvalitativní metodologie, statistického zpracování dat a jejich interpretaci, které zvládla velmi dobře.

Studentka věnovala přípravě BP velké nasazení a využila i dalších odborných konzultací.

Dále oceňuji možný přínos pro praktické využití, o kterém by studentka mohla také pohovořit při obhajobě práce.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis:

16.5.2016

**Posudek oponenta bakalářské práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Janet Bělová

Obor studia: Psychologie

Název práce: Postoje žáků 8. až 9. třídy k užívání návykových látek a k záškoláctví

Oponent* práce: Mgr. Lucie Vacková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 54

Počet stránek příloh: 17

Počet titulů v seznamu literatury: 23

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		x		
--	--	---	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

		x		
--	--	---	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		x		
--	--	---	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		X		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		X		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Jakým způsobem je možné formovat a upevňovat osobní postoje člověka?
- 2) Mohou preventivní programy zásadním způsobem ovlivnit postoje dětí k drogové problematice a záškoláctví?

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka bakalářské práce věnovala pozornost aktuálnímu společenskému tématu, problematice závislosti a záškoláctví u žáků druhého stupně ZŠ. V teoretické části BP se nejprve obecněji zabývá postoji člověka a jejich významem pro zvolené jednání, dále pak vývojovými specifikami dospívání, návykovými látkami, záškoláctvím a možnostmi preventivního působení. V praktické části BP autorka představuje kvantitativní výzkum vedený formou dotazníkového šetření, který realizovala na 5 základních školách v České republice. Cílem výzkumu bylo zmapovat postoje žáků 8. a 9. tříd k užívání návykových látek a záškoláctví.

Bakalářskou práci hodnotím kladně po stránce obsahové. Oceňuji zejména výzkumnou část BP. Zvolené téma úzce souvisí se studovaným oborem. Připomínky mám však ke gramatické (stylistické) a formální stránce textu (úpravě). Stylistické problémy se objevují v praktické části BP a to nejčastěji v podobě kostrbatých větných konstrukcí, nadměrných užití osobních zájmen a nejednotných přechodů z formy psaní v 1. os. j. č. do 1. os. mn. č. nebo do 3. os. j. č. Připomínky k formální stránce BP se týkají celkové úpravy textu, problémy se objevují např. v podobě extrémní velikosti písma u anotace, abstraktu, obsahu, dále pak nejednotností formátování, rozházeným členěním textu, specifickým očíslováním stránek atd.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 19/5 2016

Mgr. Lucie Vacková